

BUSKAP

1

GENO

2005

Redaksjon

Tlf. 62 52 06 00
Ansvarlig redaktør:
Rasmus Lang-Ree
e-post: rasmus.lang.ree@geno.no
Journalist: Solveig Goplen
e-post: solveig.goplen@geno.no

Redaksjonsråd

Seniorforsker/rådgiver
Arne Ola Refsdal
Konsulent Åse Flittie Anderssen
Avlsleder Torstein Steine
Fagansvarlig Karin Spanne

Annonser

Adapt DA
v/Aksel H. Karlsen
Rådhusgt. 6, 428 - Torget Vest
3016 Drammen
Tlf. 32 83 73 83 - 911 99 886
Faks 32 83 73 82
e-post: adapt@online.no

Utgiver

GENO - Avl og semin
2326 HAMAR
Tlf. 62 52 06 00
Faks 62 52 06 10

Medlemmer av GENO får BUSKAP
tilsendt. Forøvrig kan abonnement
tegnes for kr 500,- pr. år direkte til

GENO - Avl og semin,
2326 Hamar

Utkommer 8 ganger i året

BUSKAPs 57. årgang

Internett:
www.buskap.no

Grafisk formgivning:
Ulf Bekkelund

Grafisk produksjon:
Gjøvik Grafiske as

Forsidefoto:
18. februar har filmen
«Venner for livet» kinopremiere.
Her har NRF-oksen 5739 Aalstad
en stor rolle. Magnus Solhaug
spiller Petter og Sunaina Jassal
spiller Nila.
Foto: Odd Steinar Tøllefsen

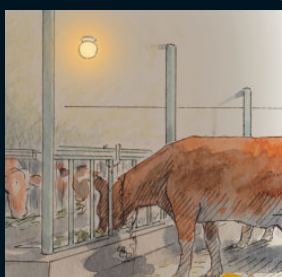
NO ISSN 0807-5069

Avlsnytt – side 6

Lønnsom service
– side 8

Lys og frukt-
barhet – side 10

Fôringa forebygger
mastitt – side 12

1,5 mill. i
egeninnsats – side 16

Leder

Støtt de som vil satse 5

Avl

Avlsnytt desember 2004 6

Interbull 42

Slik installerer du «Avl i buskapen» 44

Helse Fruktbarhet Miljø

Lys og fruktbarhet – det er nå det gjelder 10

BVD utryddet 33

Kuas sanser 34

Helsekort klauv 43

Innredning Teknikk

Lønnsom service 8

Import/Eksport

NRF i 40 år på Madagaskar 20

Fôr og fôring

Fôringa forebygger mastitt 12

Kjøtt

NRF-kjøtt er bærebjelken 22

Intervjuer Reportasjer

Samdrift framfor avvikling 14

1,5 mill. i egeninnsats 16

Uten investeringsstøtte stopper mjølkeproduksjonen 18

Et hestehode foran 30

Bedriftshelsetjeneste for ku 36

Organisasjon

Ny redaktør for Buskap 9

Geno-kontakt med lang erfaring 25

Forventninger til Geno-kontaktene 26

Markedsspalten 40

Forskjellig

Samme støtte uansett 24

Venner for livet 28

Vi i TINE 46

Ansvarlig redaktør

Rasmus Lang-Ree •

Leder

Støtt de som vil satse

Både planleggings- og byggeaktiviteten er stor i storfesektoren for tida. Mange mjølkebønder posisjonerer seg for å stå bedre rustet til å møte morgendagen. Fra enkelte hold ytres det frykt for at strukturendringene går for fort. Kanskje er det heller grunn til å spørre om det går fort nok. Bruksstrukturen i Norge har en lang periode ligget på stedet hvil, mens endringene har fortsatt i stort tempo i nesten alle andre land. Vi ser da også at de som bygger nytt satser på fjøs i «robotstørrelse» eller større.

Samdriftsprosjekter skaper ny entusiasme og tro på at mjølkeproduksjon fortsatt skal være bærebjelken for bosetting i mange bygder. I dette nummeret av Buskap har vi flere reportasjer fra Sogn og Fjordane. Der syder det av samdriftsplanlegging, og for mange er dette den eneste muligheten de ser for å opprettholde drifta på gården. I et fylke med gjennomgående små bruksenheter er det ikke lett å se alternativer til samdrift hvis produksjonsvolumet skal opprettholdes. Men nettopp i en periode da flere og flere er villige til å trå til er det viktig at gode prosjekter ikke stoppes av dårlige finansieringsordninger.

I det siste jordbruksoppgjøret ble det bevilget midler til et eget Melke- og storfeprogram. Per i dag er det heller ingen andre husdyrproduksjoner som har samme behov for omstillingsstøtte som storfesektoren. Det tragiske er bare at summen på 85 millioner blir som dråper i havet i forhold til hva som trengs.

Investeringsstøtte til nye fjøs kan innvilges på inntil 30 prosent av totalkostnaden. Når mange av samdriftsfjøsene som er under planlegging fort kommer opp i syv til åtte millioner kroner, betyr det at maksimal investeringsstøtte bare ville rekke til 35 pro-

sjekter på landsbasis. Selv om det settes tak på investeringsstøtten til hvert prosjekt vil mange enten ikke få investeringsstøtte eller så lite at det betyr marginalt i den totale finansieringen. Det hører også med i bildet at reduksjon i den generelle BU-potten «finansierte» halvparten av melkeprogrammet og at midlene til rentestøtte er begrenset. Tar vi med reduksjonene i driftstilskudd til samdrifter kan vi ikke akkurat si at myndighetene har gravd djupt i lomma.

Manglende midler til investeringsstøtte vil føre til at samdriftsprosjekter ikke realiseres fordi deltakerne ser at prosjektet ikke blir regningssvarende. Eller at det velges planløsninger som er mindre framtidsrettet for å holde byggekostnadene nede. Erfaringene viser at det første som tas ut av planen er oksene. I stedet for å få en rasjonell løsning med alle dyra samlet på ett sted, ender det opp med arbeidskrevende løsninger med framføring av oksene i et annet fjøs. Da kan det fort skje at samdrifta på sikt konsentrerer seg om mjølk og faser ut kjøttproduksjonen. Med de prognosene vi har for markedsdekning av storfekjøtt vil det være en svært uheldig utvikling.

Myndighetene bør gripe muligheten de nå har til å bidra til etablering produksjonseenheter i mjølkeproduksjonen som er konkurransedyktige på sikt, enten det er samdrifter eller enkeltbruk som har forutsetninger for å ekspandere. De produsentene som vil investere i nye fjøs for å bevare drifta på gården, bosetting og kulturlandskap er avhengig av gode finansieringsordninger. Senkes omstillingstakten i mjølkeproduksjon på grunn av manglende midler kan grunnlaget for bosetting i mange grender smuldre bort. Det må ikke bli slik at intensjoner om lys i alle fjøs fører til at det blir mørkt i både hus og fjøs!

AVLSNYTT

desember 2004

Avkomsgruppene er snart på det nivået dei skal vera igjen. Det betyr at perioden med mindre avkomsgrupper, fordi det har vore så mange ungoksar i bruk, er forbi. I tabell 1 er synt kor mange døtre med fruktbarhetsopplysningar det har vore i dei ulike puljene i år.

Dersom me ser framover, stig det framleis litt. I komande februar-pulje ser det ut til å verta 266 døtre med fruktbarhetsopplysningar.

Elles har me lært at det er variasjon gjennom året i kor raskt avkomsgruppene kjem. No i novemberkøyringa kom døtrene seint opp i tal så her vart det færre oksar med enn me trudde tidlegare. Fleire av dei aktuelle må venta til februar for å få nok avkom. Men for februar- og mai-puljene ser det ut til at avkomsgruppene kjem raskt. Det betyr at nokre oksar med døtre som kjem med opplysningar på den tida, vert avkomsgranska tidlegare enn venta.

Dette har med korleis insemineringane fordeler seg gjennom året, og dermed kor raskt ungoksane vert brukte nok.

Resultata for eliteoksane

Sidan det ikkje har kome så mykje nye data, har det heller ikkje skjedd så store endringar i tidlegare utrekna avlsverdiar. Resultata førre gong og i november for oksar i bruk er synt i tabell 2.

Dei oksane som har endra seg mest, er 5646 Heigre som har gått opp frå 21 til 26 i samla avlsverdi, og 5612 Ryggvold som har gått ned frå 19 til 15.

Av dei seks nye oksane er det ein okse med over 20 i samla avlsverdi. Det er 5654 Olstad med 24 i avlsverdi. Han er son etter 4581 Nyløkken og såleis halvbror til 5603 Lien, 5618 Guterud og 5522 Svarstad (se

Dermed er me i mål med første året med fire avkomsgranskningar. Resultata frå fjerde runden har ikkje så mykje nytt å tilføra. Det vart berre seks oksar med nok avkom til at dei vart med som nye oksar. Men i tillegg er det sjølv sagt kome til fleire avkom og meir opplysningar for dei oksane som har vore med før.

tabell 2). Dei sterkaste eigenskapane til 5654 Olstad er mjølk, proteinprosent og jur. I tillegg er han kollet. Andre mann av dei nye er 5664 Langvatn med 15 i samla avlsverdi. 5664 Langvatn er son etter 4676 Rugland. Dei sterkaste eigenskapane til denne oxen er kjøt og jur.

Ingen nye eliteoksar no

Med den situasjonen me har no, er det bestemt å ikkje gjera nokon endring i oksar i bruk. Årsakene til det er desse:

1. Oksane som er i bruk, er svært gode, og dei har halde seg godt i avlsverdi.
2. Av dei nye er det berre ein okse, 5654 Olstad, som er aktuell som eliteokse.
3. 5654 Olstad har tre halvbrør i bruk. Dermed vil han bidra til lite nytt.
4. 5654 Olstad vil halda seg godt oppe i avlsverdi ved utrekninga som kjem i februar 2005. Dermed vil han kunna starta som eliteokse i mars. Sidan han er kollet, vil det bety at tilbod på kollet eliteokse med høg avlsverdi vil vara lenger. Utover i 2005 er det nemleg små sjansar for nye kollete eliteoksar med så høg avlsverdi.
5. Å setja inn endå ein Nyløkken-son no vil gi mange aktuelle oksekvalvar innan ein familie ved slutten av 2005 og første del av 2006. Det vil verta meir plass til andre dersom 5654 Olstad ventar litt.

Lovande oksar framover

Som tidlegare har me og data til å sjå litt inn i framtida. Slik det ser ut med opplysningar no kan me seia litt om kva som kjem i februar, men utover det har det ingenting for seg å spå noko.

Slik det ser ut no kan det verta mellom 50 og 60 nye oksar i februar-granskninga. Dei mest lovande er desse:

Okse	Avlsverdi	Mjølkeindeks	Far
5694 Brenden	25	110	6563
5653 Lien	21	126	4606
5689 Lekve	19	115	4606
5682 Metli	18	110	6563

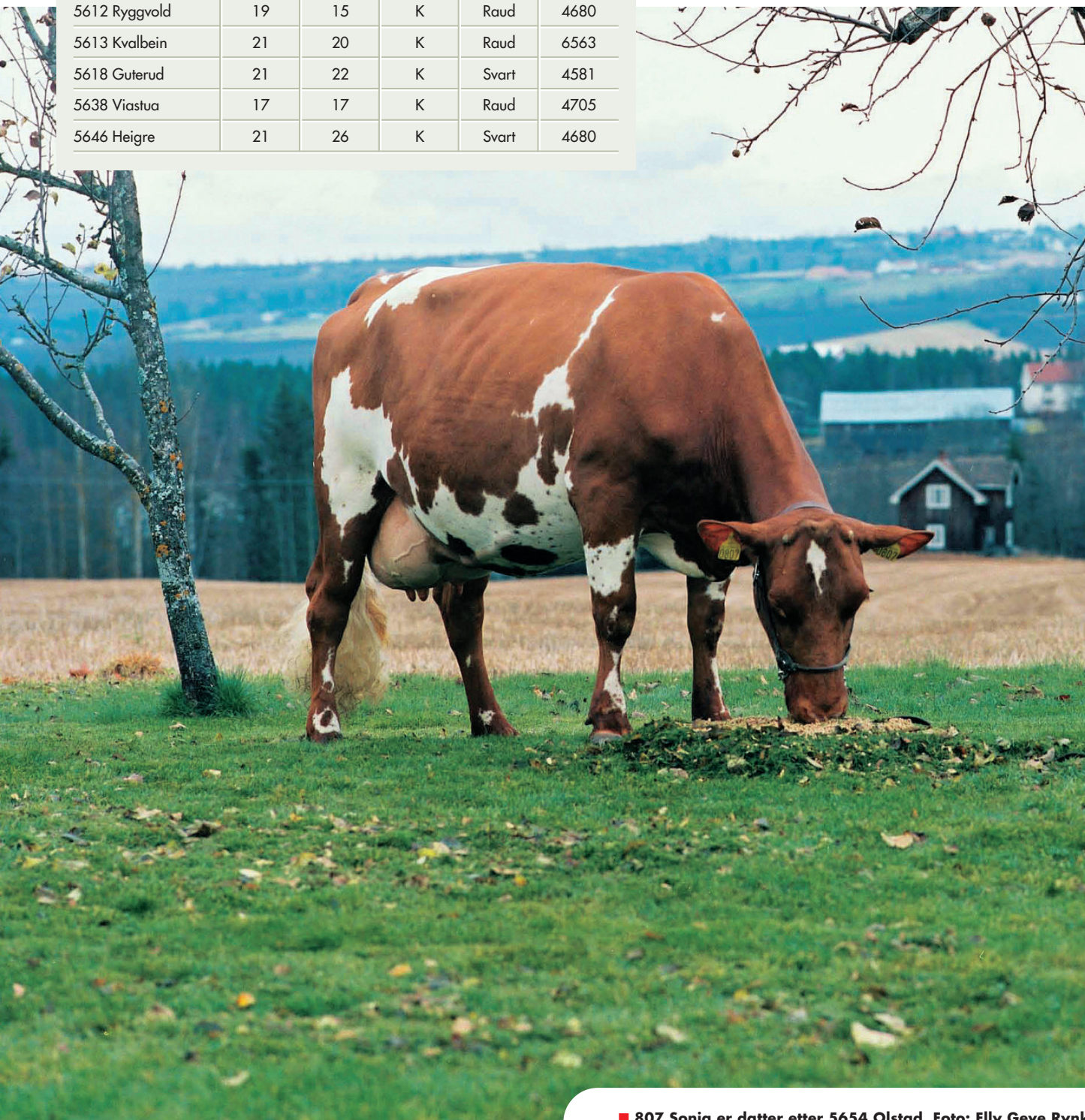
Det ser altså lovande ut med oksar med høge avlsverdiar, men det ser ut til å konsentrera seg i meste laget om nokre få oksefedre. Dette kan endra seg når me kjem så langt at avkomsgranskninga føreligg, så førebels er det berre å venta i spaining. ■

Tabell 1. Døtre med fruktbarhetsopplysningar det har vore i dei ulike puljene i år.

Pulje	Tal nye oksar	Døtre med fruktbarhetsopplysningar
Februar	80	204
Mai	31	214
August	32	240
November	6	257

Tabell 2. Norske eliteoksar i bruk frå september.

Okse	Avlsverdi august	Avlsverdi november	Horna/ kollet	Farge	Far
5364 Berge	14	14	H	Svart	4357
5386 Heimtun	13	14	H	Raud	4369
5476 Bjørlo	12	12	K	Raud	4528
5522 Svarstad	14	15	K	Raud	4581
5576 Turlingen	16	16	K	Raud	4528
5583 Salte	25	26	K	Svart	6563
5590 Rydeng	14	14	H	Raud	4606
5603 Lien	23	22	K	Raud	4581
5612 Ryggvold	19	15	K	Raud	4680
5613 Kvalbein	21	20	K	Raud	6563
5618 Guterud	21	22	K	Svart	4581
5638 Viastua	17	17	K	Raud	4705
5646 Heigre	21	26	K	Svart	4680

Lønnsom service

Mange mjølkeprodusenter mener kostnadene til service på mjølkeanlegget er for store.

Data fra norske besetninger viser at det årlige mastittapet ble redusert med 3 øre per liter etter mjølkemaskinservice. Det som er viktig å merke seg er at forbedringen ikke kommer umiddelbart. Forbedringen skjer over tid.

Nytte av service

Et godt vedlikeholdt anlegg vil ha de beste mulighetene for å fungere som planlagt over lengre tid. Viktige punkter i forhold til dårligere vedlikeholdte anlegg er:

Mer driftssikkert anlegg

Det er nødvendig at anlegget fungerer ved hver mjølkning. Driftsstopp vil i alle fall dra med seg mange ergrer og heft, gjerne tap i produksjon og kostnader til utrykning for reparatør. Servicen skal kunne avdekke feil før det kommer til full stopp og på den måten øke driftssikkerheten og redusere plutselige sammenbrudd.

Bedre hygienisk standard

Gummidelene blir slitt og nedbrutt over tid, noe som kan gi grobunn for bakterievekst i mjølkeanlegget. Servicen omfatter å kontrollere og eventuelt skifte deler i kontakt med mjølka, så som spenegummi, slanger og pakninger.

Riktigere utmjølkning og belastning på juret

Riktig funksjon av mjølkeorgan, pulsatorer og riktig vakuum er nødvendig for at mjølkemaskina skal behandle juret på best mulig måte.

■ **Gummidelene blir slitt og nedbrutt over tid. Dette kan gi grobunn for bakterievekst i mjølkeanlegget.**
Foto: Jan E. Kjær

Inntekt eller kostnad?

Det er vanskelig å vurdere disse «inntektspostene» mot en kostnad i kroner og øre. For å få litt bedre grunnlag for sammelikningen har vi analysert data samlet inn i mjølkemaskinkontrollen, kukontrollen og helsekortordningen. Dataene omfatter 750 besetninger med kjent dato for service. Det er sett på jurskiltindikatorer før mjølkemaskinservice og de tre første årene etter. Resultatene er korrigert for den generelle årlige forbedringen i jurskilt.

Av figur 1 går det fram at nyinfeksjonsnivået første året etter service går noe ned, men at den største nedgangen kommer andre året. Dette nivået holder seg også det tredje året. Nyinfeksjonsnivået tilsvarende antall kyr med en eller annen infeksjon i juret.

Antall tilfeller av behandlede mastitter i figur 2 er basert på registrerte behandlinger i helsekort. Utviklingen for denne er lik utviklingen i nyinfeksjonsnivået.

Mastittapet vist i figur 3 er beregnet på grunnlag av alle kjente indikatorer på jurskilt, og skal antyde

det totale tapet på grunn av jurskilt ikke er helt på topp. En forbedring på om lag 3 øre per liter, som vi kan se andre året etter service, utgjør 3 000 kroner på en mjølkleveranse på 100 000 liter.

Er service lønnsomt?

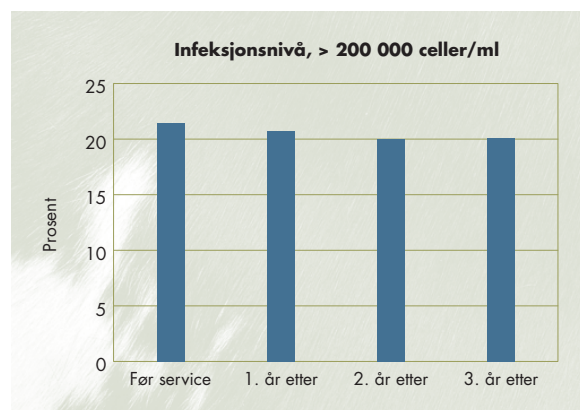
Tallene som er presentert her, gir ikke noe klart svar på om det er lønnsomt med årlig service på mjølkemaskin. Men resultatene dokumenterer at godt vedlikehold av anlegget gir seg utslag i bedre produksjonsresultater. En annen ting som går fram av figurene, er at effekten av endring ikke kommer øyeblikkelig. Full effekt ser en først andre året. Det samme kan en gå ut fra gjelder også motsatt. Hvis det oppstår en feil i anlegget, kan det gå lang tid før problemene i besetningen blir synlige.

Alt i alt kan vi se at det er gode argumenter for regelmessig forebyggende vedlikehold. Dette kan selvfølgelig løses på flere måter, men for tiden er det vel bare mjølkemaskinfirmaene som kan levere en fullstendig løsning i form av mjølkemaskinservice. ■

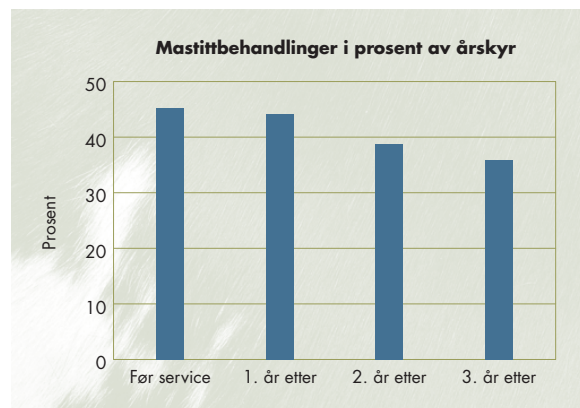

Data fra 750 mjølkeproduksjonsbruk viser at mastittapet blir mindre når det er gjennomført service på mjølkemaskinlegget.

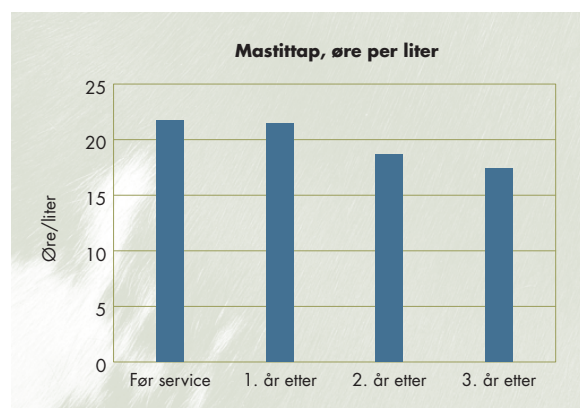
Figur 1. Infeksjonsnivå i gjennomsnitt for 750 besetninger i forhold til dato for mjølkemaskinservice.

Figur 2. Tilfeller av behandlede mastitter i prosent av årskyr i gjennomsnitt for 750 besetninger i forhold til dato for mjølkemaskinservice.

Figur 3. Årlig mastittap (øre/liter) i gjennomsnitt for 750 besetninger i forhold til dato for mjølkemaskinservice.

Rasmus Lang-Ree. Foto: Jan Erik Kjær

Ny redaktør for BUSKAP

Rasmus Lang-Ree tiltrådte 10. desember stillingen som ansvarlig redaktør for Buskap.

Solveig Goplen

Rasmus Lang-Ree er 48 år, bosatt i Romedal, gift og har tre barn. Han kjenner både organisasjonen og norsk landbruk godt da han allerede i 1988 ble ansatt som veterinærkonsulent i Geno. Lang-Ree jobbet i organisasjonen helt fram til våren 2001. Fra 1996–99 var han prosjektleder for Dyreombudet. Etter et par år ute i annen jobb, ble Lang-Ree sommeren 2003 ansatt som journalist i Buskap.

Hva blir utfordringen framover Rasmus?

– Det blir helt klart å skape et godt fagblad for de som satser på en karriere innen mjølk og kjøtt. Buskap har ei solid plattform, men må hele tida være i utvikling. Ikke minst i ei tid da det skjer så mye innen storfesektoren. Bladet skal være troverdig, men fagsakene må ikke bli for tunge. Utfordringen er å få til en passe miks av fagartikler, reportasjer og lettere journalistisk stoff. Jeg tror omstruktureringa gjør at de bøndene som blir igjen har større behov for faglig informasjon enn noen gang. For å få til en effektiv formidling har jeg tro på en kombinasjon av blad og web.

Hva ønsker leserne våre?

– Buskap får alt for få innspill direkte fra leserne. Vi i redaksjonen blir på ingen måte ringt ned. Både ris og ros mottas med takk! Jeg oppfordrer leserne til å komme med idéer til stoff og reportasjer. Selv om vi ikke kan love at vi kan dekke alle ønsker så vil aktive lesere være med å gjøre Buskap til et bedre blad.

Prøveordning

I 2005 vil det bli en prøveordning med bruk av frilansere. Svin har en lignende ordning. I stedet for å ansette en ny journalist vil Buskap knytte til seg to faste frilansere. Tidligere redaktør Jan Erik Kjær vil være en av de to frilanserne Buskap knytter til seg.

Lys og fruktbarhet

■ Lysintensitet i fjøset, antall timer dyra eksponeres for lys per døgn og bruk av nattlys har positiv virkning på både ytelse og fruktbarhet.

Olav Reksen ved Norges Veterinærhøgskole har tidligere skrevet om dette temaet og vist resultater fra en stor undersøkelse som ble utført i samarbeid med Geno i Sogn og Fjordane, Hedmark og Oppland. Nettopp nå er vi midt i den mørkeste årstida, og vi ønsker å fokusere de viktigste prinsippene når det gjelder belysning i husdyrrommet.

- Mer lys – mer mjølk og bedre fruktbarhet. Lyset har betydning for både fruktbarhet og ytelse.

det er nå
det gjelder!

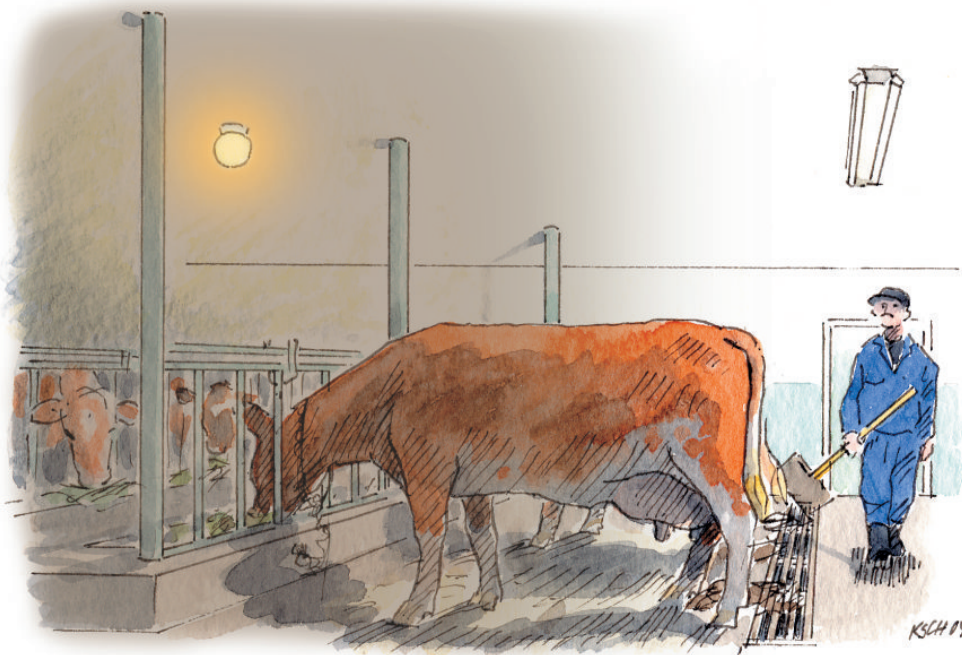
Sjekk lyset i fjøset ditt. Mer og sterkere lys gir nemlig økt mjølkeproduksjon. Svakt nattlys har vist seg å ha positiv effekt på kyrnes fruktbarhet og produksjon.

Elisabeth Kommisrud – avdelingsleder FoU-avdelingen i Geno

Lysperioden om dagen har innvirkning på alder ved første inseminasjon og innkalvingsalder hos kvigene. Lysperioden virker positivt på kyrnes ytelse. Nattlys er gunstig for både produksjon og fruktbarhet hos kyrne, og har mindre innflytelse på kvigene.

- Sørg for å ha tilstrekkelig antall lysarmaturer i fjøset. Som en tommelfinger-regel bør en ha minst 3–5 watt per kvadratmeter fjøsareal.
- Sørg for at flest mulig lysarmaturer er plassert over forbrettet. Dette øker lysintensiteten mot dyras øyne. Det hjelper ikke om det er lyst bak dyra. Det er gjennom øynene at hjernen oppfatter lyset og grad av belysning. Hjernens oppfatelse av lys er viktig for fruktbarhet og stoffskifte/produksjon.
- Bruk fullt lys over 12 timer (14–16) per dag. La på den annen side ikke lyset stå på fullt hele døgnet. Dette oppfattes som stress, og kan gi negative virkninger. Dyra trenger både dag og natt.
- Bruk nattlys resten av døgnet.
- Rengjøring av lysarmaturer er nødvendig med jevne mellomrom. Møkkete armatur kan stjele mye av lyset.

Tiltak for å bedre lysforholdene i fjøset er forholdsvis enkle og lite kostbare. Resultatene av slike tiltak kan imidlertid være betydelige, både for produksjon og fruktbarhet. ■

■ Det er gjennom øynene at hjernen oppfatter lyset, og da er det til liten hjelp om det er lyst bak dyra.

Fôringa forebygger mastitt

Mastitt er den mest vanlige sykdommen hos melkekyr og den sykdommen som gir størst økonomisk tap for melkeprodusentene. Det viktigste for jurhelsa er melkemaschinen, gode melkingsrutiner, god hygiene og godt miljø i fjøset. Men fôringa er også viktig, fordi den virker inn på immunforsvaret og dermed jurets evne til å motstå smitte. Vi vil i denne artikkelen komme med noen råd omkring fôring for å forebygge mastitt, basert på nyere internasjonal litteratur.

Mastitt oppstår oftest like etter kalving. Bakterier som forårsaker mastitt går først og fremst inn via spenekanalen, og smitterisikoen er størst i begynnelsen av sinperioden og ved kalving. I begynnelsen av sinperioden er ofte spenekanalen åpen, slik at bakteriene lett kan komme inn og feste seg. Denne smitten kan gi klinisk mastitt når juret begynner å produsere melk etter kalving. Den andre årsaken til mastitt er generelt dårlig immunforsvar i tida rundt kalving på grunn av at store mengder immunstoff og vitaminer skilles ut i råmelka. Dermed er kua selv mindre beskytta mot infeksjoner i denne perioden.

Fôring for godt immunforsvar

Undersøkelser har vist at motstandsevnen mot mastitt kan bli påvirket av forsyninga av E-vitamin, A-vitamin og mineralene selen, kobber og sink. De fleste av mineralene og vitaminene som virker på immunforsvaret er en del av cellenes antioksidantsystem. Antioksidanter påvirker hverandre, og mangel på en antioksidant kan øke behovet for en annen. Men dersom det er nok av et stoff, vil en ytterligere tilførsel ikke virke stimulerende på immunsystemet. Antioksidantene beskytter de

hvite blodlegemene mot skadelige frie radikaler. De hvite blodlegemene er nødvendige for å uskadeliggjøre bakterier i juret. De nyeste amerikanske normene for vitaminer og mineraler er fra 2001. På grunn av virkningen på immunforsvaret og jurhelsa er behovet til kyr i tørrperioden justert betydelig opp både for E-vitamin, A-vitamin og for sink.

Vitamin E

Nyere anbefalinger går ut på at kyr i sinperioden bør få minst 1000 mg E-vitamin per dag som tilskudd utover det som naturlig finnes i fôret. Dette er i de nye amerikanske normene uttrykt som 1,6 mg per kg levendevekt. Dersom grovfôret har lavt innhold av E-vitamin, bør tilførselen økes til omkring 1600 g per dag. Enkelte forsøk har vist positiv virkning også ved ennå høyere tilførsel, men da har det vært mangel på full forsyning av noen av de andre stoffene som er viktige. Innholdet av E-vitamin i grovfôr er svært variabelt. I ferskt gras og beite er det så høgt at supplementingen kan halveres. I surfôr og høy er innholdet betydelig lavere, og sjøl med godt grassurfôr vil det være behov for supplementing. Undersøkelser har vist at rundbalesurfôr kan være en dårlig kilde for E-vitamin. For å tilføre 1000 mg E-vitamin, må man i praksis gi et konsentrert E-vitamin tilskudd i tillegg til vanlig mineraltilskudd med vitaminer.

God forsyning av vitamin E i tørrperioden vil i tillegg øke innholdet av dette vitaminet i råmelka, og dermed også forbedre kalvens immunforsvar. Videre er E-vitamin viktig for å forebygge tilbakeholdt etterbyrd.

Selen

Tilskudd av selen til kyr på rasjoner med mangel på selen har i flere

forsøk vist seg å redusere forekomsten av mastitt og høgt celletall. Selen inngår i en rekke enzymer, mellom anna i «glutathion peroksidase», som er en viktig antioksidant og samvirker med E-vitamin. Det har lenge vært kjent at fôr dyret i Norge har lavt innhold av selen, og det har derfor vært tilsatt selen i kraftfôr og mineralblandinger siden 1980. Behovet for selen er satt litt forskjellig i ulike land, fra 0,1 til 0,3 mg per kg tørrstoff. Norskdyrka fôr ligger ofte på under en tidel av dette, og vanlige rasjoner til tørre kyr må suppleres med tilskuddsfôr for å dekke behovet. Ved bruk av 100 g vanlig mineralblanding vil man tilføre omkring 0,3 mg per kg tørrstoff og dekningen er sikret etter de høyeste anbefalingene.

Kobber

Kobber inngår i et protein som er en viktig antioksidant, og forsøk har vist at mangel på kobber kan gi mer mastitt. De nyeste amerikanske tilrådingene tilsier at innholdet av kobber i fôret til tørre kyr bør være rundt 15 mg per kg tørrstoff. Dette gjelder ved normalt innhold av selen og molybden, som begge påvirker opptaket av kobber. Norsk grovfôr inneholder ofte fra 4 til 8 mg kobber, som altså er for lite til dekke behovet. Kobber er det mineralet det lettest kan bli for mye av. Til storfe bør man ikke komme over 40 mg per kg tørrstoff og til sau ikke over 15 mg. Til tørre kyr og kviger vil 100 g vanlig mineralblanding dekke behovet for kobber.

Sink

Flere forsøk har vist reduksjon i celletall ved supplementing av sink til dyr som i utgangspunktet hadde for lite. Imidlertid er det bare ett forsøk der man har klar virkning

Nyere forskning har vist av fôringa er viktig for å forebygge mastitt i tida etter kalving. Viktigst er å gi nok E-vitamin i tørrperioden, minst 1000 mg per dag.

■ Fôringa virker inn på immunforsvaret og dermed jurets evne til å motstå smitte. Riktig fôring kan derfor forebygge mastitt. Foto: Rasmus Lang-Ree

også på mastitt. Også sink inngår i enzymer som er viktige for immunforsvaret. Behovet for sink til tørre kyr er satt til 50 til 60 mg per kg tørrstoff, mens et typisk norsk grovfôr inneholder 20 til 35 mg sink per kg tørrstoff. Ved bruk av 100 g vanlig mineralblanding per dag er sinkbehovet godt dekket.

Vitamin A

Hovedkilden til A-vitamin hos drøvtyggerne er betakaroten, som

finnes i grønne plantedeler. Tilskudd til kyr før kalving av både A-vitamin og betakaroten har i forsøk gitt effekt mot mastitt og høgt celtall. I disse tilfellene har det vært lavt innhold i fôret til kontrollgruppen.

De nye amerikanske tilrådingene går ut på at kyr i tørrperioden bør tilføres 7 000–10 000 internasjonale enheter (i.u.) per kilo tørrstoff. Vanlig godt grassurfôr inneholder omkring det dobbelte av dette nivået i

form av betakaroten. Dersom grovfôret er høy, halm, heilsæd eller dårlig konserverte grassurfôr vil det imidlertid være behov for tilskudd av A-vitamin til tørre kyr utover det de får tilført via en vanlig kraftfôrrasjon.

Etter kalving vil behovet for både vitaminer og mikromineraler stort sett være dekket dersom det brukes ferdige kraftfôrblandinger utover 3–4 kg per dag. Dersom det gis mye alternative fôrmidler som ikke er tilsatt mineraler, må dyra ha tilskudd.

Andre laktasjonssykdommer kan disponere for mastitt

Undersøkelser har vist at melkefeber øker sjansen for at kua får mastitt med åtte ganger og at ketose dobler sjansen for mastitt. Det er derfor viktig å unngå disse fôringsbetingede sykdommene også for å redusere forekomsten av mastitt.

Melkefeber skyldes lavt innhold av kalsium i blodet. De fleste kyr har nedsatt kalsiuminnhold i blodet like etter kalving. Denne såkalte subkliniske melkefeberen bidrar til at nykalva kyr er disponert for mastitt på grunn av dårlig lukking av spenekanalen som medfører lettere adgang for bakterier. Tiltak for å øke kalsium i blod i nykalva kyr vil derfor være positivt for å forebygge mastitt selv om besetningen ikke ser ut til å ha problemer med melkefeber. Tiltak mot melkefeber kommer vi tilbake til i en senere artikkel.

Sammenhengen mellom ketose og mastitt kan skyldes at den nedsatte næringsforsyningen som ligger til grunn for ketosen også vil svekke immunforsvaret og dermed gjøre kua mer utsatt for infeksjonssykdommer.

Samdrift framfor avvikling

Ett år til å prate, ett år til å planlegge og ett år til å bygge. Det er oppskriften til Kirkeeide samdrift i Stryn. Til våren starter byggingen av nytt fjøs som skal fylle kvota på 435 000 liter.

Rasmus Lang-Ree – tekst og foto

■ Valgmulighetene på sikt var enten avvikling eller samdrift. Tre av deltakerne skal overlevere gården ved årsskiftet, men begge generasjoner har vært like entusiastisk i forhold til å satse på samdrift. Men tanken på ei så stor samdrift med seks deltakere trengte litt tid på å modnes. Ivar Kirkeeide forteller at de på det første møtet tidlig i 2003 raskt ble enige om hovedlinjene. Nytt fjøs måtte til, og de ble sterkt rådet til å bygge stort nok til å ha rom til alle dyra på ett sted.

Kirkeeide samdrift vil innhente tilbud fra flere leverandører både på fjøsbygget og innvendig utstyr. Alle plandetaljene er ikke klare, men det går i retning et isolert fjøs på 25 x 75 meter med liggebåser til om lag 70 kyr. Ytterligere to deltakere har søkt om å få bli med. Hvis den søknaden innvilges må fjøset forlenges.

Nøktern egeninnsats

Fjøset planlegges med kalveavdeling, kvigeoppdrett og framføring av alle okser. Medlemmene i samdrifta er nøkterne i forhold til egeninnsats. De vil unngå å ta på seg så mye arbeid at det går utover drifta på egne bruk i byggeperioden. Men grunnarbeid, maling og skruing av innredning vil de ta selv. Grovt sett er finansierungsplanen 30 prosent tilskudd, 60 prosent lån og 10 prosent egeninnsats. Hva totalkalkylen vil havne på vil de ikke si noe om ennå, fordi de er i ferd med å innhente tilbud fra flere leverandører.

■ Kirkeeide samdrift – representert ved (fra venstre) Ivar Kyrkjeeide, Rasmus Bø og Sigbjørn Kirkeeide – ser ingen alternativ til samdrift for å opprettholde driften på brukene sine.

Fjøset vil bli bygd slik at det kan forlenges hvis framtidig kvote skulle tilsi det. Som utføringssystem skal de ha skinnegående silovogn. Fullfør er ikke aktuelt siden de ikke har tilgang på alternative formidler. Samdrifta vil disponere 760 dekar med dyrket jord som blir leid av deltakerne, og graset skal legges i rundball. Tomta der nyfjøset skal bygges vil bli leid fra en av deltakerne. Alle brukene er bra samlet innenfor en radius på tre kilometer.

Jordbruksoppkjøret ga mindre til samdrifter

Årets jordbruksforhandlinger resulterte i store endringer i rammevilkårene for samdrifter. Hvordan reagerte dere på dette?

– Jeg har sluttet å bli overrasket, svarer Ivar. Selv om det ekstra driftstilskuddet

etter hvert faller bort, kompenseres i alle fall deler av dette ved at investeringstilskuddet er økt. Investeringstilskudd er dessuten mer sikre penger enn andre typer tilskudd som lett kan tas bort ved neste års forhandlinger.

Driftsbudsjett er ikke utarbeidet ennå og de er forsiktige med å spå om økonomien.

– Lav innsats, lav risiko og høyt utbytte er målet, sier Sigbjørn lattermild.

– Det vil nok bli mindre inntekt på den enkelte, men også mye mindre innsats, tilføyer Rasmus. Så kommer det an på mulighetene til å skaffe inntekter i den tiden som frigjøres. Med kort vei til Stryn sentrum er mulighetene bra for oss.

Jo Helge Sunde fra «Mjølkeprosjektet» i Sogn- og Fjordane (se egen sak) ble raskt koplet inn i planleggingen. På møtene i Kirkeeide samdrift har de også hatt besøk fra regnskapskontor, fylkesmannens landbruksavdeling og den lokale banken. Når Ivar, Rasmus og Sigbjørn skal summere opp erfaringene så langt understreker de hvor viktig det er å bruke tid på å bli kjent og få diskutert mest mulig før byggingen tar til.

– Det er nødvendig å «gå seg i lag», og derfor tror jeg oppskriften med ett år til å prate, ett år til å planlegge og ett år til å bygge er fornuftig, sier Ivar. ■

Distriktsfiendtlig

Kyrkjeeide samdrift ble etablert før 1. juli 2004 og unngikk dermed problemer i forhold til begrensningen på maksimalt 5 deltakere i samdrift. Ivar Kyrkjeeide, Rasmus Bø og Sigbjørn Kirkeeide er skjønt enige om at en slik begrensning ikke er distriktsvennlig. I et fylke som Sogn og Fjordane med mange små fjøs kan det være nødvendig at flere enn fem slår seg i lag for å få ei samlet kvote som forsvarer investeringene.

– De kunne beholdt kvotetaket på 750 tonn for samdrifter, men droppet begrensningen på antallet deltakere, sier Ivar. Bondelaget må ta mye av skylda for at dette kom inn i jordbruksavtalen. Bondelaget sier at de arbeider for at det skal være lys i alle fjøs. Resultatet av Bondelagets samdriftspolitikk kan bli at det blir mørkt i både hus og fjøs, avslutter han.

Rasmus Lang-Ree – tekst og foto

1,5 mill. i egeninnsats

Etter egeninnsats på over 1,5 millioner,
har Svåråmyrane samdrift i Jølster kommune i Sogn- og Fjordane
tatt i bruk et moderne og lettdrevet fjøs med 44 liggebåser.

■ Opprinnelig var det Ivar Sunde og Knut Harald Dvergsdal som diskuterte samdrift. Da de kom til planlegginga av det nye fjøset fikk de råd om å bygge stort nok til at det kunne være plass til en deltaker til. Nå har tredjemann – Hallstein Dvergsdal – kommet med på laget, og i ettertid er de er glad at de tok høyde for dette. Fjøset, som er satt opp på gården til Ivar i Dvergsdalsdalen i Jølster, er bygd slik at det enkelt kan bygges på. Antall sjukebinge kan økes fra dagens to til fire om det skulle bli nødvendig. Samdrifta har nå ei kvote på 250 tonn, men i det nye fjøset kan det uten problemer produseres 300 tonn.

Ivar og Knut Harald angrer ikke på at de valgte å legge inn maksimal egeninnsats. Alt fra grunnarbeid til snekring, maling og enklere elektrikerarbeid har de gjort selv. De legger ikke skjul på at med så stor egeninnsats kan det gå litt utover drifta på gården i perioder.

– Mer høymole og mindre fjøsvask, slår Ivar fast.

Fjøs med kvalitet

Kontantutlegget på fjøset havnet på 2,5 millioner kroner, mens totalkalkylen lå på 4,1 millioner kroner. Men da må det tas med at de ikke akkurat har valgt Lada-løsninger innendørs. Mjølkestallen med 2x3 tandem er topp moderne. Keramiske fliser på fôrbrettet, lakkert panel i taket og malt innredning gir inntrykk av

høy kvalitet samtidig som fargene skaper liv i fjøset.

Hvordan gikk det med avdråttene da dere flyttet inn i det nye fjøset?

– Avdråttene gikk litt ned første tida, men har gradvis tatt seg opp og ligger nå over det den var da vi flyttet inn for to måneder siden, forteller Ivar. Det synes jeg er sterkt med tanke på at kyrne var fem måneder ut i laktasjonen.

Celletallet ligger nå på 140 000. Siden Knut Harald hadde slitt litt med høyt celltall i sitt eget fjøs er de også godt fornøyd med dette.

Angrer ikke på samdrift

– Jeg hadde sprenget kapasiteten i eget fjøs og måtte foreta meg noe for å kunne ekspandere. Det var dyrt å bygge ut båsfjøset jeg har, og dessuten hadde jeg ikke fått en løsning jeg ville blitt helt fornøyd med, sier Knut Harald.

Ivar hadde tegninger for ombygging av båsfjøset sitt liggende klare da han og Knut Harald begynte å diskutere samdrift for tre år siden. Han angrer seg heller ikke på at det i stedet ble samdrift.

– Bare det å ha fri annen- hver helg er noe nytt, sier Ivar. Det er godt å ligge litt

lenger om morgenen noe ganger! Når vi kommer i normal drift skal vi jobbe annen- hver uke i fjøset og får mye tid til å gjøre andre ting.

Foreløpig er det ikke noe problem å disponere den tida som samdrifta har frigjort. De er allerede i gang med å bygge okse- og kalveavdeling i Ivars gamle fjøs vegg i vegg med nyfjøset. Den nye avdelingen vil gi plass til 25 okser og 29 kalver. Når det en gang blir ledig tid kan Ivar ta på seg snekring, mens Knut Harald allerede driver med noe turisme og vurderer å satse mer på det. ■

■ Knut Harald Dvergsdal (til venstre) og Ivar Sunde satser på føring av myse fra en av de tre kraftfôrmaskinene i fjøset. Planen er å bruke 50 000 FEm myse i året, og med en førehetspris fra 0,60 til 1 krone vil dette gi reduserte kostnader og mer variert føring.

Uten investeringsstøtte stopper mjølkeproduksjonen

Av fjøsa i fylket er 60–70 prosent mellom 20–30 år gamle. Hvis vi skal opprettholde mjølkeproduksjonen er vi avhengig av at folk tør satse og bygge nytt. Jeg tror det kan bli en liten revolusjon, sier Jo Helge Sunde. Han har fått permisjon fra jobben som distriktsleder i Tine Vest for å lede Mjølkeprosjektet. Sammen med Tine står Fylkesmannens landbruksavdeling, Bondelaget og Felleskjøpet Øst/Vest bak det treårige prosjektet. Det ambisiøse målet er at Sogn og Fjordane skal beholde sin relative andel av både mjølk- og storfekjøttproduksjon.

Rasmus Lang-Ree

– På slutten av 80- og hele 90-tallet var det store restriksjoner og lite støtte til fjøsbygging og vi bygde en del fjøs som hørte fortida til, mener Jo Helge Sunde. Nå har vi fått bedre erfaring med løsdrift samtidig som vi står friere i valg av løsninger. Dette betyr mer effektiv utnyttning av moderne teknologi.

Jo Helge Sunde er overbevist om at når grovfôrgrunnlaget er godt nok bør både kvige- og okseoppdrett inkluderes i planleggingen av nytt fjøs. Han mener at de som vurderer å bruke eksisterende fjøs til oksene i ei samdrift, glemmer at det er en person som skal ta på seg kjellessen to ganger om dagen i 365 dager i året for å stelle disse dyra.

– Vi må tenke rasjonelt og minimalisere arbeidsbehovet, og da mener jeg vi bør bygge bredt nok til at det er plass til oksene på andre sida av forbrettet, sier Jo Helge. Med en slik løsning blir ekstratiden til føring og stell av ungdyra minimal, og effektiviseringsgevinsten tas ut.

Mange tenker samdrift

Hvordan har responsen på «Mjølkeprosjektet» vært?

– Den største gevinsten ligger i å gå fra 12–15 til 40–50 kyr, sier prosjektleder Jo Helge Sunde i «Mjølkeprosjektet» i Sogn og Fjordane.

Det er ikke sikkert det er så mye å hente på 80–90 kyr i forhold til 50. Slik sett er potensialet stort i Sogn og Fjordane, men det forutsetter at tilstrekkelig med midler til investeringsstøtte.

– Jeg har sikkert vært på 150 møter siste året, og det uten at jeg har innkalt til ett eneste ett, sier Jo Helge. Det dreier seg om 45–50 potensielle samdriftsprosjekter med fra 3 til 6 deltakere som jeg har jobbet med. I hele prosjektperioden har jeg hatt et meget godt samarbeid med fylkesmannens landbruksavdeling. Fylkesagronom Oddvar Sandal har tatt seg av den tekniske planlegginga og utarbeiding av anbudsdokument.

Min oppgave har vært å gi konkrete situasjonsbeskrivelser. Tidlig i prosessen er det viktig å være konkret på hvor stort fjøs som skal bygges, eierforhold og fordeling av arbeidet i samdriften. Når vi har beregnet samlet tidsforbruk i ei samdrift ser deltakerne hva som er til fordeling. Fjóstida er enklest å beregne, det er verre med jordarbeidet. Her må jeg spørre hver enkelt hvor mye tid han/hun bruker mellom annet på gjødsling og høsting.

Ut ifra de ressursene deltakerne har går det an å antyde hva resultatet vil bli. Jeg kan konkret vise hva de havner på i timelønn under gitte forutsetninger. Dette bidrar til at de som vurderer å gå sammen i samdrift snakker samme språk. Ved å gå i samdrift sparer en tid og da først og fremst fjøstid, og denne tiden kan brukes til å hente inn andre inntekter. Ved å være mest mulig konkret allerede på det første møtet kommer prosessen i gang.

Deltakerne begynner å snakke og diskutere videre, og som regel tar det ikke lang tid før neste møte. En slik analyse er billedgjøring, forteller Jo Helge Sunde.

Jordbruksoppkjøret

Jo Helge Sunde legger ikke skjul på at det siste jordbruksoppkjøret resulterte i store endringer i rammebetingelsene for samdrifter. De som allerede har bygd ser at det ekstra driftstilskuddet til samdrifter kappes ned og etter hvert vil forsvinne helt. De som bygger nå får ikke ekstra driftstilskudd, men kompenseres en del gjennom økt investeringsstilskudd. Det kan gis tilskudd på opptil 30 prosent av totalkostnadene. Spørsmålet er imidlertid om det er midler nok til å realisere alle planene.

Jo Helge Sunde advarer på det sterkeste mot å redusere investeringsstøtten ved for eksempel å sette tak på tilskudd per bruk. Det kan fort medføre at en velger løsninger som på langt nær er optimale eller at prosjekta bør skrinlegges av økonomiske årsaker. Ved dårligere finansiering er plass til oksene det første som kuttes ut. Dette vil være negativt med tanke på framtidig markedsdekning for storfekjøtt. På langt nær alle som er klar med sine planer vil få støtte i 2005. Derfor bør potten for til omstilling i mjølkeproduksjonen økes betydelig de nærmeste åra.

■ Jo Helge Sunde, som er prosjektleder for «Mjølkeprosjektet» i Sogn- og Fjordane, tror at ei samdrift som lykkes på sikt kan samarbeide om andre ting og gi grobunn for næringsutvikling på bygdene.

Hvordan blir økonomien

Vi viser her et tenkt eksempel fra data-programmet Jo Helge har utviklet i samarbeid med Dag Breines (vil bli tilgjengelig på fagbasen i TINE). Ola, Kari og Asbjørn har hvert sitt bruk med mjølkeproduksjon. De vurderer å etablere samdrift og bygge et nytt fjøs. Kostnads-overslag på 5,5 millioner kroner, 15 års avskrivningstid og seks prosent gjennomsnittsrente, tilskudd på 30 prosent og rentestøtte på tre prosent (halvparten av renta). Det er ikke lagt inn ekstra drifts-tilskudd på 150 000 kroner til samdrifter.

Tabell 1. Deltakelse fra medlemmene i samdrifta.

	Kapitalinnsats ny fjøs	Arbeid	Grovfôr (FEm)	Omrekna areal (da)	Kvot (kroner)	Buskapstakst (kroner)	Arbeid (timer)
Ola	0%	0%	50 000	166	90 000	0	0
Kari	50%	50%	45 000	90	70 000	250 000	2 000
Asbjørn	50%	50%	55 000	160	100 000	250 000	2 000
Sum	100	100	150 000	416	260 000	500 000	4 000

Tabell 2. Kostnader i samdrifta (i kroner).

	Årlig rente/ avskrivning pluss vedlike- hold/strøm	Årlig faste kostnader, maskiner og redskap m.m	Leie av areal	Leie av mjølkekvot	Rente- kostnad buskap	Disponibelt for arbeid i samdrifta	Sum
Ola	0	0	33 200	27 000	0	0	60 200
Kari	188 867	125 000	18 000	21 000	15 000	240 533	608 400
Asbjørn	188 867	125 000	32 000	30 000	15 000	240 533	631 400
Sum	377 733	250 000	83 200	78 000	30 000	481 067	1 300 000

Gjennomsnittsberegning. Tilskudd sone 5. Framføring av alle okser 300 kg.

Timepris: 563 000 kroner/4 300 timer = 120 kroner

Timepris inklusive jordleie, mjølkekvot = 160 kroner

Tabell 3. Økonomi for deltakerne.

	Økonomi fra samdrifta
Ola	60 200
Kari	294 533
Asbjørn	317 533
Sum	672 267

– Større moderne fjøs betyr at det produseres mjølk og storfekjøtt med mindre arbeidsinnsats enn før, sier Jo Helge Sunde. Vi må likevel huske at jorda og klima blir som før. Arbeidet med dette blir tilnærma det samme og i mange tilfeller mer som følge av større avstand til fjøset. Sunde mener likevel at uten samdrifter vil det rakne i mange grender. Kulturlandskapet vil gro igjen og vi vil oppleve fraflytting og forgubbing i mange grender. ■

Smalhans uten investeringsstøtte

Så spør det om Asbjørn og Kari er fornøyd med å sitte igjen med henholdsvis 317 000 og 294 000 kroner for 1 935 timer med arbeid og avkastning på kapitalen de har satt inn. Og er Ola innstilt på å skaffe seg det meste av inntekta si utenom samdrifta?

Hvis timeinnsatsen i samdrifta reduseres fra 11,8 timer i gjennomsnitt per dag vil timelønna gå opp samtidig som disponible timer for å hente inntekter utenom samdrifta øker.

Hvis Ola, Kari og Asbjørn velger å ha for eksempel oksene på et annet fjøs og vi regner et merforbruk i tid på to timer per dag på stellet vil timeprisen for arbeid i samdrifta bli redusert til 110 kroner.

Uten tilskudd og rentestøtte vil økonomien fra samdrifta bli vesentlig forandret til 187 000 og 209 000 kroner, og timelønna blir nesten halvert fra 120 til 66 kroner per time. Dette viser at investeringsstøtte på 30 prosent er avgjørende for å få framtidsretta prosjekt.

Hvem er det som vil investere for 5 millioner kroner for å sitte igjen med 66 kr pr. time?

NRF i 40 år på M

Dei fyrste NRF-dyra kom til Madagaskar i 1965. I dag har om lag 40 000 kyr på øya fått betre mjølkeevne ved hjelp av NRF-gen frå Norge.

Norske misjonærar på Madagaskar åpna i 1965 jordbruksskulen Tombontsoa. Skulen ligg i utkanten av byen Antsireba, i høglandet, 1500 meter over havet. Dei mangla gode mjølkekyr. Ola Syrstad, som då var statskonsulent for husdyrkontrollen, påtok seg oppgåva med å skaffe dei norske kyr. Han og Harald Skjervold samla inn pengar til å kjøpe ti drektige NRF-kviger og ein okse. Pengane kom i hovedsak frå fylkeslag av NRF. Kvigene fekk dei kjøpe billeg. Oksen Svear var ei gåve frå oppdrettaren. Syrstad ordna turvande formalitetar med karantene, attestar, vaksinasjon og med sending den lange vegen frå Norge til Madagaskar. Tombontsoa fekk dyra som gåve.

Med fly og båt

Først var det leilighetsskyss med eit norsk militært transportfly frå Gardermoen til Bordeaux i Frankrike. Vidare gjekk dei gratis som dekkslast på den norske båten Tyrifjord. Fôr og materialar til bingar vart sendt med båten frå Göteborg, men dyra skulle halde til oppe på den eine lasteluka. Difor kunne dei ikkje kome ombord før båten var ferdig lasta i Bordeaux. Reisa gjekk gjennom Suezkanalen, Raudehavet og sørover det Indiske hav. Dei kom til havnebyen Tamatave, eller Toamasina som namnet er i dag, den 30. oktober 1965. Reisa frå Norge tok 30 døgn. Ola Syrstad var med som røktar på heile turen. På Madagaskar vart dei mottekne av Sverre Utne, dåvarande lærar på Tombontsoa, og Raktonoely Désirè. Han hadde vore fire år i Norge, snakkar norsk og er framleis lærar ved Tombontsoa.

Påkjenninga både under den lange reisa og i eit heilt nytt miljø sør for ekvator kunne vere ein fare

■ NRF-okse fra FIFAMANOR på beite om lag 1 900 meter over havet.

for dei drektige dyra. Det var eit vågalt prosjekt. Berre fem levande kalvar vart fødte året etter, men det var då også fem kvigekalvar som vart til nye kyr. Buskapen vaks fort og produserte godt med mjølk. Etter kvart fekk dei NRF-sæd frå Norge til vidare avlsarbeid. Nokre av elevane fekk kjøpe avlssdyr med seg heim, og landbruksministeren på Madagaskar fekk kjøpe ei drektig kviqe til sin buskap. Slik starta spreiding av NRF-dyr mellom bønder på Madagaskar. Det gamle utstyret frå Ås meieri, som hadde vore brukt til å pakke mjølk i einliters plastposar, kom til nytte på Tombontsoa som etter kvart hadde fått stor etterspurnad etter fersk mjølk.

FIFAMANOR

I 1972 starta NORAD, i samarbeid med myndighetene på Madagaskar, eit stort landbruksprosjekt (FIFAMANOR) i same område, berre ei mils veg frå Tombontsoa. Målet var å hjelpe bøndene i distriktet med å auke produksjonen av varer det var mangel på, slik som mjølk, poteter og kveite. Når det gjeld mjølkeproduksjon, bygde ein på dei

gode røynslene med NRF-kyr på Tombontsoa. Til den nye prosjektgarden Armor vart det i 1972 sendt eit fly frå Norge med 120 kvigekalvar og 23 oksekalvar. Føremålet med oksekalvane var å plassere dei ut i distriktet som avlssoksar. Kvigekalvane skulle gje grunnlag for ein buskap som seinare kunne skaffe nye oksar til spreiding ute i distriktet. Inseminering var den gong berre aktuelt for dei reine NRF-kyrne og nokre få andre kyr på stader med veg og telefon. Ute på landsbygda var det ingen telefon. Køyrbare vegar var det smått med. Inseminering var for kostbart.

I 2004 var det 30 år sidan dei første avkoma etter NRF-oksane frå prosjektet FIFAMANOR vart fødte ute på landsbygda på Madagaskar. I dag er det om lag 100 NRF-oksar i bruk som avlssoksar i distriktet. I tillegg har ei del bønder skipa NRF-lag (PRN – Pie Rouge Norvegienne heiter det på fransk) som driv inseminering med sæd frå Norge, om lag 3–4 000 insemineringar i 2003. Tilsaman reknar ein med at det i dag er om lag 20 000 kyr etter NRF-oksar. Av dette er om lag 3 000 no-

adagaskar

■ Rakotonoely Désiré (t.v.), lærar på Tombontsoa, var med og tok i mot dei fyrste NRF-dyra på Madagaskar i 1965. Her er han i lag med ein mjølkebonde som kjøpte si fyrste drektige NRF-kvige for 16 år sidan.

■ NRF-buskap på veg tilbake til fjøset etter tur til vassdammen for å drikke.

kolunde reine NRF-dyr og resten kryssingar med minst 50 prosent NRF-gener. I tillegg reknar ein med at gardsoksar med noko NRF-innslag er far til like mange kyr som dei ein har statistikk for. Det skulle tilseie at kanskje 40 000 kyr på Madagaskar i dag har fått betre mjølkeevne ved hjelp av NRF-gen frå Norge.

Meir mjølk

Då FIFAMANOR starta i 1972 rekna ein med at mjølkeproduksjon for salg i distriktet kring Antsirabe var ein halv million liter mjølk for året. 25 år seinare, i 1997, hadde produksjonen auka til 14 millionar liter. Seinare har det blitt endå meir, og vil truleg nå 20 millionar liter om kort tid. Berre 1 000 kyr er med i ku-

kontrollen, og dei har middels avdrått på 3 000 kilo mjølk. Dei beste buskapane har avdrått på om lag 5 000 kilo.

I februar 1984 var det ein delegasjon frå Verdens matvareprogram på Madagaskar for å vurdere støtte til vidare utvikling av mjølkeproduksjon. Vi besøkte då mellom anna eit nytt privat meieri med namnet TIKO, der ein ung og ivrig direktør med namnet Mark Ravalomanana viste oss rundt. Han fekk seinare tilnamnet «Youghurtkongen». I dag har TIKO hand om tre fjerdedelar av all mjølk som blir omsett i landet. Dei driv også inseminering av kyr, og brukar Friesersæd.

Forbruket av mjølk er lite. Meieridirektøren slo seg etter kvart på po-

litikk. Nyleg vart han vald til ny president på Madagaskar. Straks etter vart det eit offisielt mål å auke forbruket av mjølk frå fem liter for året per innbyggjar som det er i dag, til ti liter om to år. Med eit folketal på 15 millionar skal det mange liter til. Det er neppe mogeleg å gjere på to år utan stor import, men det fortel at mjølkeproduksjon dei siste 30 åra neppe har ført til serleg auke i forbruk per innbyggjar. For folketallet har i same periode auka frå 8 til 15 millionar.

Tidlegare var det mest mjølkekyr kring hovudstaden Antananarivo. I dag ligg tyngdepunktet for mjølkeproduksjon på Madagaskar 16 mil sør for hovudstaden, kring Antsirabe, der NRF-dyra sette fart i utviklinga for 40 år sidan. ■

NRF-KJØTT

Jan Erik Kjær – tekst og foto

På tredjeplass, etter Tine og Coop, troner Gilde som den bedriften som forbrukerne i Norge mener gir best totalinntrykk. Når Kari og Ola Nordmann blir spurt om å nevne et kjøttmerke, er det 77 prosent som nevner Gilde først. Dette viser at Gilde har landets sterkeste merkevare uansett hvilken storferase kjøttet kommer fra. Og det er verdt å merke seg at NRF utgjør om lag 85 prosent av alt storfekjøttet Gilde Norge omsetter. Vi har tatt en prat med Gilde Norges markedssjef, Torgeir Lund, for å høre litt om hans tanker om storfekjøtt og ikke minst kjøtt fra NRF-dyr.

I forbindelse med Gilde Norges kampanje for Norsk Kjøttfe, markedsføres dette kjøttet som det beste biffkjøttet. Hvordan skal NRF-producentene oppfatte dette?

– Vi skriver akkurat det samme på det forbrukerpakkede biffkjøttet som i all hovedsak består av kjøtt fra NRF-dyr. Uansett rase går alltid det beste biffkjøttet inn i merkevaren vår, og Norsk Kjøttfe betyr totalt sett ikke så mye. Bakgrunnen for kjøttfestsatsingen er blant annet at dagligvarekjedene ønsket et større mangfold. Derfor gjorde vi denne satsingen for å tilby enkelte supermarked flere produkter. Det viktigste og sterkeste vi har i forbindelse med salg av rent biffkjøtt er likevel Gilde med mørhetsgaranti, og her utgjør helt klart NRF-kjøtt hovedandelen. Dette har vi brukt ekstremt mye mer penger på enn hva vi har brukt på markeringen av Norsk Kjøttfe.

Men satser Gilde Norge på en egen markering av NRF-kjøtt?

– Nei, ikke av NRF-kjøtt som sådan. Det er merkevaren Gilde som er det viktigste, og vi er lite

NRF-kjøttet er et svært viktig råstoff i Gildes oppbygging av mørhetsgarantien for biffkjøtt, sier markedssjef i Gilde Norge, Torgeir Lund.

rasistiske når det gjelder storferaser. Det vi derimot stiller krav til er størrelsen på slaktene. I den forbindelse har NRF-dyra en fordel, fordi de gir mer standardiserte slakt i forhold til stykningsdelene som jo nettopp går til Gilde biffkjøtt med mørhetsgaranti. Når det gjelder kjøttfe har man derimot en mye større forskjell i størrelsen, for eksempel mellom rasene Hereford og Charolais.

Hva forventer Gilde fra produsentene av NRF-kjøtt?

– Det viktigste er at dyra som leveres ligger innenfor de vektgruppene vi har satt opp i forhold til hva som er hensiktsmessig for markedet. Dette tilsier en standardisering av slaktene slik at vi får jevnt store stykningsdeler, spesielt biffer og fileter, å tilby. Videre er det klart at dyra må være oppdrettet under etisk rette forhold. Det er viktig å opprettholde den gode kvaliteten som er på norsk storfekjøttproduksjon. I tillegg bør avlsorganisasjonen Geno jobbe for å se om det finnes muligheter for å trekke egenkapene mørhet og spisekvalitet med i avlsmålet. Kanskje finnes det indikatorer som gjør det mulig å avle for dette i fremtiden.

Ja, spisekvalitet på kjøttet er jo i fokus for tiden. Det blir nevnt at det er for stor variasjon på kvaliteten på de norske biffene. Hva er årsaken til dette?

– Mesteparten av det seige kjøttet som kommer ut til forbruker skyldes feil håndtering av kjøttet fra

vår side og ikke hva kjøttprodusentene har levert. Vi jobber aktivt for å forbedre dette. De største utfordringene for oss i den forbindelse er inntransportering og mottak av dyra på slakteriet, og så selve prosessen fra avlivning og frem til kjøttet er i kjøledisken. Dyr som blir stresset gir dårlig kjøtt og for rask nedkjøling fører til seigt kjøtt.

Hva med tilgangen på norsk storfekjøtt i fremtiden? Kutallet synker og det fødes færre kalver å produsere kjøtt på...

– Per dags dato er det faktisk for mye norsk storfekjøtt, men prognosene viser at det kan bli for lite i årene som kommer. Det er derfor viktig at norske bønder utnytter de mulighetene de har for å produsere storfekjøtt. Vi er jo opptatt av nettopp det at kjøttet skal være norsk, og derfor ønsker vi at den norske produksjonen opprettholdes. Vårt salg av biffkjøtt og kjøttdeig øker for tiden, men samtidig merker vi at det er redusert omsetning hos konkurrentene våre. Dette kan ha noe med at vi har taklet bedre forbudet mot bruk av CO-gass ved pakking av kjøttet. Det brasilianske storfekjøttet som er tatt inn har påvirket prisene, men fordi verdensmarkedsprisene har gått opp er interessene fra kjeden for å ta inn slikt kjøtt noe mindre nå, avslutter markedssjefen i Gilde Norge. ■

■ – **Det må være positivt for norske storfebønder å være leverandør til landets beste merkevare på kjøtt, sier markedssjef i Gilde Norge, Torgeir Lund.**

er bærebjelken

rifter på innsiden

Gilde

REFILET

MORHETSGARANTI

Gilde

MORHETSGARANTI

Handleliste på etikette

SLIK STYKEN DU RIPPEN PERFEKT

1. Kuttet ut av et stykke av kjøtt som er ferdig tilberedt og som er pakket inn i en vakuum pakke. Dette betyr at kjøttet er trygt å spise og at det ikke er nødvendig med ytterligere tilberedning.

2. Kuttet ut av et stykke av kjøtt som er ferdig tilberedt og som er pakket inn i en vakuum pakke. Dette betyr at kjøttet er trygt å spise og at det ikke er nødvendig med ytterligere tilberedning.

Samme støtte uansett

Alf Vederhus fra Landbruks- og matdepartementet og tidligere Landbruksattaché i Brussel, fortalte at hensikten med at støtten til landbruket frikoples fra produksjonen er at det er markedsprisene og ikke tilskuddsordningene som skal være avgjørende for valg av produksjon. Ordningen innebærer at isteden for arealtilskudd og tilskudd per dyr vil alle bønder motta støtte per bruk. Om en bonde legger om produksjonen i framtida skal det ikke påvirke landbruksstøtten. Tanken er at bønder som driver en produksjon der markedsinntektene i seg selv ikke er nok til å gi overskudd, enten skal legge om til annen type produksjon eller avvikle.

Alf Vederhus understrekte at landbrukspolitikken i EU ikke blir mer oversiktlig med omleggingen, fordi medlemslanda har valgt for-

EU-landenes valg av modell for landbruksstøtten

Gårdsmodell (historisk modell):

Østerrike, Belgia, Frankrike, Hellas, Irland, Italia, Nederland, Spania

Blanding regional- og gårdsmodell (hybridmodell):

Danmark, Luxemburg, Sverige, Tyskland, England, Finland

skjellige måter å utforme støtten på. En ting er at bønder får støtte uavhengig av produksjon, men det kan velges ulike måter å beregne støtten på.

Omfordeling av støtte

Hovedforskjellen mellom landene er hvorvidt støtten blir basert på historisk produksjon (gårdsmodellen) eller om det innen en region gis en flat støtte per dekar (regional modell). Gårdsmodellen gir støtte til bønder som var aktive i perioden 2000–2002, mens den regionale modellen gir støtte til bønder som er

aktive i 2005 når reformen starter. Alf Vederhus pekte på at regionalmodellen fører til en kraftig omfordeling av midler fra produksjoner som mjølk og storfekjøtt til korn. I gårdsmodellen vil de som har hatt en produksjon som har gitt mye støtte beholde nivået på støtten selv om de legger om til en produksjon som ville gitt mindre støtte i det gamle systemet. Hvis bare jorda holdes i hevd vil en mjølkeproducent som avvikler beholde samme støtte.

Irland har som det eneste landet valgt 100 prosent dekopling fra

■ Tom (til venstre) og Larry Kearney, som har NRF-kalver i besetningen sin, var sammen med 120 000 bønder i Irland de første EU-bøndene som fikk vite eksakt hvor mye penger de vil motta etter at landbruksstøtten er frikoplet fra 2005.

I kjølvannet av EU sin nye landbrukspolitikk kommer begreper som dekopling eller frikopling, gårds-, regional- og hybridmodell. Et seminar om mjølkesektorens framtid på Gardermoen i november ga et overblikk over hva dette innebærer.

■ Alf Vederhus fra Landbruks- og matdepartementet så for seg reduserte kvotepriser fordi flere vil slutte med mjølk når EU sin nye landbrukspolitikk blir satt ut i livet.

2005 basert på gårdsmodellen og uten noen overgangsordninger. De andre landene har valgt gårdsmodellen, men beholdt noe støtte koplet til produksjon (for eksempel hanndyrstøtten). Eller de har valgt modeller som er en blanding av gårds- og regionalmodellen (hybridmodeller). De nordiske landa har valgt hybridmodeller med mest vekt på regionalmodellen.

Som gjenytelse for støtten må bonden holde jorda i hevd og ivareta miljøhensyn. I tillegg blir det stilt konkrete krav innen områder som dyrevelferd, matvaretrygghet og dokumentasjon. Hvis disse kravene ikke tilfredstilles vil det føre til reduksjon i støtten fra 5 til 15 prosent og fullt kutt ved grove brudd.

Om mjølkesektoren sa Alf Vederhus at mjølkeprisen skal ned til om lag to kroner literen. Omtrent to-tredjedeler av prisnedgangen blir kompensert gjennom tilskudd. Den nye støtten blir i første omgang basert på kvota, men skal senest i 2006/2007 innarbeides i den frikoplete støtten per bruk. Kvoteordningen for mjølk er forlenget fram til 1. april 2015, og det er i alle fall et stabiliserende element for mjølke-sektoren. ■

GENO-KONTAKT

med lang erfaring

Solveig Goplen

Geno- arbeid i produsentlaget er noe medlemmene vil ha. Aktiviteter som kalvemønstring og vandreutstillinger krever langsiktig arbeid for å få mange til å delta.

■ Geno-kontakt i Sandnes Vest, Gaute Tjetland, har lang erfaring med det å være Geno- kontakt. De siste fem og et halvt år har han ivaretatt Geno-arbeidet i produsentlaget. 68 aktive mjølkeprodusenter teller laget i dag. Dessverre blir det færre hvert år. Noen slutter, mens andre har gått over til Q- meieriene.

– Heldigvis ser det nå ut til at det roer seg litt med medlemsoverganger og produsenter som slutter, sier Gaute Tjetland. Gjennom arbeidet i arbeidsutvalget sørger jeg for å gi mange små drypp med Geno-stoff. Vi er nøye med å få inn Geno-aktiviteter på arbeidsplanen vår. Arbeidsplanen settes opp i etterkant av årssamlingen i produsentlaget. Der setter vi opp aktiviteter, tidspunkt og ansvarlig. Nå planlegger vi vandreutstilling sammen med Sandnes Øst neste høst. Det er en stor sak som krever mye forarbeid, derfor er det viktig å få den på planen tidlig.

God oppfølging

Gjennom GENO Ajour får de tillitsvalgte informasjon. GENO Ajour er et infoskriv som tar opp dagsaktuelle saker fra Geno. I tillegg legges det ukentlig ut nyheter i Bondebladet og på web. Foran hver sesong med årssamlinger lages det en plansjeserie som skal hjelpe de tillitsvalgte å sette Geno på dagsorden på årssamlingene ute i områdene.

Gaute forteller at han syns informasjonsflyten fungerer godt. Han bruker internett flittig for å få med seg de siste oppdateringene.

– Nå synes jeg det er akkurat passe med informasjon. I tillegg er den greit sortert, sier Gaute Tjetland.

– Geno-utvalget i TINE Meieriet Sør arrangerer årlige samlinger for oss Geno-kontakter. Disse samlingene er en flott møteplass. Det er bra oppmøte, og med mange gode innledere. Det gir inspirasjon til å ta tak i Geno-arbeid i eget produsentlag. I tillegg var jeg sist år på PR-kurs som Geno arrangerte. Etter det ble jeg mye tryggere på å legge fram Geno-stoff. Videre fikk vi mange gode tips i forhold til kontakt med pressen, sier Gaute Tjetland.

■ **Kalvemønstringer, vandreutstillinger og fagmøter er praktisk Geno-arbeid. Gaute Tjetland i Sandnes Vest har vært Geno-kontakt i produsentlaget i fem og et halvt år. Foto: Tore Joa**

Styrerepresentant

– For meg er det naturlig å ta kontakt med styrerepresentant fra Region Sør, Arnfinn Landa. Vi har jevnlig kontakt, og styrerepresentanten ønsker klart en dialog med Geno- kontaktene. Sist år, da vi syns okseårgangen var får dårlig, tok vi kontakt for å diskutere om det var mulig å importere flere SRB-okser. Den saken kom opp på årssamlingen i produsentlaget, og det er viktig å ta medlemmene på alvor, avslutter Gaute Tjetland.

Forventninger til

I avtalen med TINE om felles medlemsorganisasjon er det nedfelt at alle produsentlag skal velge en Geno-kontakt på sitt produsentlagsårsmøte. Geno-kontakten skal være en del av arbeidsutvalget. Ordningen med Geno-kontakter har vært etablert i noen produsentlag i lengre tid, mens for andre produsentlag er dette en ny ordning som ble innført med Tine/Geno-avtalen. Formelt sett er det leder av produsentlaget som er hovedansvarlig for at avtalen følges opp, men Geno-kontakten er hovedansvarlig for Geno-aktiviteter i produsentlaget.

Store forventninger

Geno har store forventninger til opplegget med Geno-kontakter, og vi vet av erfaring at i mange produsentlag fungerer dette utmerket.

Geno forventer at Geno-kontaktene følger opp avtalen med Tine/Geno, der det står at det skal være minst ett årlig Geno-arrangement i produsentlaget i løpet av året. Her finnes det mange bra opplegg. De vanligste er vandrestiltinger, kalvemønstringer, brunstkurs og andre fagmøter. I mange produsentlagsmøter har Geno vært tema sammen med andre innslag.

En formidler

Geno-kontakten skal være den som har spesielt ansvar for Geno-saker i arbeidsutvalget og produsentlaget. Vedkommende skal formidle saker til og fra Geno. I mange sammenhenger skulle vi ønsket at Geno-kontaktene var flinkere til å formidle saker til Geno. På denne måten ville vi fått ett bedre inntrykk av hva som rører seg på grasrota. Geno-kontakten bør gi tilbakemelding hvis semintjenesten og gjennomføringen av avsarbeidet lokalt ikke fungerer etter intensjonene.

Geno-kontaktene må få mye av æren for den store Geno-aktiviteten i mange områder.

Regionene har litt forskjellig opplegg på dialogen med Geno-kontaktene. Noen regioner arrangerer egne samlinger, mens andre utnytter områdemøtene i Tine til dette. I enkelte regioner begrenses muligheten for samlinger på grunn av store geografiske avstander. Geno-kontaktene har i enkelte tilfeller vært deltagere i samlinger for våre inseminører og rådgivere. Det er viktig at Geno-kontaktene er godt informert om hva som skjer i Geno, slik at informasjon kan formidles videre til medlemmene i produsentlagene.

Hvor ligger utfordringene?

Det er viktig at valgkomiteene tenker over at de skal ha en Geno-kontakt i arbeidsutvalget, og finner personer som er interessert i denne oppgaven. Vi har noen eksempler på at enkelte har blitt tildelt denne oppgaven uten å ha interesse for dette fagfeltet.

Det er viktig at Geno-kontaktene sørger for å få Geno-sakene inn i handlingsplanen i produsentlaget. Det er mulig at man i framtida bør lage en mer forpliktende handlingsplan på bakgrunn av samlinger med Geno-kontaktene.

Geno-kontaktene må bli mer synlige i produsentlaget. Dette innebærer blant annet at de tar mer ansvar for Geno-sakene på produsentlags-

årsmøtene, men også på andre fagmøter i løpet av året.

Imponerende aktivitet

I Geno har vi den senere tiden vært imponert over hvor stor aktivitet det er på GENO rundt omkring. Dette skal Geno-kontaktene ha mye

Geno-kontaktene

■ Kalvemønstring har blitt en populær Geno-aktivitet for både deltakere og tilskuere.
Foto: Solveig Goplen

av æren for. Det har vært satt fokus på arbeidet fra Geno-sentralt, og vi ser at Geno har hatt fokus lokalt. Dette er meget bra! Det er også flott å se at lokal presse har vært benyttet i forbindelse med ulike arrangement. Kalvemønstring og vandreutstillinger har tydeligvis pressen vist stor interesse for.

Med noen tilpasninger under vegs føler vi oss trygge på at ordningen med Geno-kontakter vil bli en suksess. Vi håper og tror at aktivitetsnivået skal holde seg minst på dagens nivå, og helst bli enda bedre. Målet må være at alle kjenner til den lokale Geno-kontakten.

■ I den nye norske filmen «Venner for livet» har Sunaina Jassal rollen som den indiske jenta Nila, mens NRF-oksen 5739 Aalstad har rollen som Samson. Foto: Odd Steinar Tøllefsen

VENNER *for livet!*

■ Når 12 år gamle Petter og resten av familien flytter fra byen til et lite småbruk uten mobildekning, fordi mor skal praktisere som ferieavløser ser sommerferien trist ut. Men landsbygda er ikke så harmonisk og fredelig som Petter tror. På en tur i skogen finner han en mishandlet hund som han tar seg av. Eieren krever den tilbake, men sammen med den indiske jenta Nila og hennes venn, oksen Samson, befri de hunden og avslører bygdas bilslakterbande som lenge har operert i skjul. Petters sommerferie blir slett ikke så kjedelig som han hadde fryktet, men utvikler seg isteden til et dramatisk og farlig eventyr.

Dette er hva du får oppleve dersom du går og ser filmen «Venner for livet» som har kinopremiere 18. februar. At det er NRF-oksen 5739 Aalstad som har rollen som Samson skulle også være en god grunn til å få med seg filmen. Produsent Ellen Jacobsen skryter hemningsløst av hvor flott oksen har oppført seg under filmingen og hvor medgjørlig den har vært. Ikke minst forteller hun at fjøsmester Harald Jensen, som har fulgt oksen under all filmingen, har gjort en kjempeinnsats.

Et hestehode foran

Mjølkeprodusentene i Oppland tar i bruk EK. Gjennom Effektivitetskontrollen (EK) finner bøndene nå ut hvor skoen trykker i sin produksjon. De blir mer bevisste på hvor tiltakene skal settes inn.

På landsbasis er det kun ti prosent av mjølkeprodusentene som har en EK-analyse. I Oppland er tallet nå på 21 prosent.

Prosjektet *Mer å hente* i Oppland er et treårig prosjekt som varer frem til 31. desember 2006. Målet er å få 30 prosent av bøndene i Oppland til å bruke EK som analyse av produksjonen på garden. Prosjektet ansvarliggjør bonden som bedriftsleder. Prosjektet har et budsjett på 1,8 millioner kroner. Av dette skal hele 700 000 kroner brukes til kurs ut mot mjølkeprodusentene. Prosjektet tar tak i mulige årsaker til at så få bønder bruker EK som analyse av drifta på sin gard. BSF (Bygdefolkets Studieforbund) har en sentral rolle i prosjektet med å utarbeide metoder for opplæring. Metoden går på opplæring og ansvarliggjøring. Rådgiverne i Tine, regnskapskontorene og de tillitsvalgte får informasjon og opplæring. Teamene i Tine må sette seg klare mål. Gjennom opplæring får de en større trygghet til å tørre og anbefale sine kunder EK. Trolig er det dette som er flaskehalsen. Målet er et bedre lagspill mellom de ulike aktørene slik at det ikke går med mer arbeidstid enn det som er nødvendig. Gjennom god koordinering blir EK et godt produkt til en akseptabel pris. Nå er prosjektet inne i fasen «Unngå å havne i skuffen syndromet». Derfor kjøres det nå bedriftslederkurs for bøndene. Der jobber de med egne rapporter og stiller spørsmål.

Effektivitetskontrollen er ikke noe nytt tilbud. Slik EK framstår i dag er den delt opp i driftsgreiner. De viktigste tallene samles så i en nøkkeltallsrapport og en effektivitetsrapport. Her finnes de såkalte nøkkeltallene som avslører hvor den enkelte har mest å hente.

Analysen må brukes

Under bedriftlederkursene i Oppland får bøndene hjelp til å komme i gang med å bruke EK-analysen. *Mer å hente* har som klar målsetting at bøndene og rådgiverne skal tvinges til å gå inn i rapportene og bli tryggere til å tolke dem.

– Jevnt over settes det av for liten tid til gjennomgang. Nøkkeltallsrapporten og effektivitetsrapporten må brukes, her avdekkes de områ-

dene som betyr mest. Fordi tallene isoleres på driftgreiner er det mulig å finne ut om de endringer som blir gjort fører fram. Den enkelte bonde må få mest mulig ut av den steinrøysa han disponerer, sier prosjektleder Tom Arild Fredriksen.

Når analysen er klar er det viktig å komme videre. Det å søke råd på rett sted blir utfordring nummer en. Bonden sitter med et nettverk av rådgivere rundt seg. Alle involverte

EFFEKTIVITETSKONTROLL - NØKKELTALL						Utkriftsdato	25.10.04
A. Økonomisk resultat			2003	2002	Ref.gruppe 2003 (24 bruk)		
1	DB totalt u/tilskott	kr	254482	266301	338648		
2	DB totalt u/tilskott	kr/l	2,53	2,78	3,02		
3	DB totalt m/tilskott	kr	516421	552288	651026		
4	DB totalt m/tilskott	kr/l	5,13	5,76	5,80		
5	DB totalt u/tilskott - faste grovførkostnader	kr	141507	157810	188765		
6	DB totalt m/tilskott - faste grovførkostnader	kr	403447	443797	501144		
B. Dekningsbidrag driftsgreiner			2003	2002	Ref.gruppe 2003		
7	DB mjølk m/oppdrett u/tilskott	kr/l	2,27	2,73	2,53		
8	DB mjølk m/oppdrett m/tilskott	kr/l	4,51	5,37	4,76		
9	DB kjøttproduksjon okse u/tilskott	kr/l	0,26	0,05	0,49		
10	DB kjøttproduksjon okse m/tilskott	kr/l	0,62	0,40	1,05		
11	DB kjøttproduksjon kjøttfe u/tilskott	kr/kg	0,00	0,00	76,84		
12	DB kjøttproduksjon kjøttfe m/tilskott	kr/kg	0,00	0,00	78,34		
C. Produksjonsdata			2003	2002	Ref.gruppe 2003		
13	Antall årskyr mjølk		16,8	15,7	19,8		
14	Mjølkekvote	l	98102	95108	109978		
15	Meierileveranse	l	100100	95381	111711		
16	Beregna kjøttproduksjon totalt	kg /årsku mjølk	338	315	369		
17	Grovførravling	FEm/daa	255	282	421		
18	Grovførrøptak mjølkekyr	FEm/årsku/dag	7,5	7,6	8,4		
D. Priser			2003	2002	Ref.gruppe 2003		
19	Oppnådd mjølkepris, kr/l innen kvote	kr/l levert	3,62	3,89	3,48		
20	Oppnådd kjøttpris ku uten oppdrett	kr/kg	27,41	25,67	26,53		
21	Oppnådd kjøttpris okser	kr/kg	31,63	30,82	31,83		
22	Oppnådd kjøttpris kjøttfe m/oppdrett	kr/kg	0,00	0,00	0,00		
23	Grovfør brukt i året	kr/FEm	2,32	2,02	1,84		
24	Kraftfôr	kr/FEm	2,75	2,97	2,74		
25	Gjennomsnitt førkostnad kraftfôr og grovfør	kr/FEm	2,51	2,44	2,13		
E. Førmengder 2003	Storfe	Mjølkekyr	Kviger	Okser	Kjøttfe		
26	Kraftfôr FEm	60041	37612	3965	18464	0	
27	Anna for inkl. kalvemjøl FEm	2004	0	1140	864	0	
28	Grovfør brukt i året FEm	77932	46292	19737	11904	0	
29	Grovfør som beite FEm	15664	6771	8893	0	0	
F. Kraftfôrregnskap			2003	2002	Ref.gruppe 2003		
30	Disponert iflg. gardsregnskapet FEm i alt		60041	56169	53984		
31	Rapportert brukt til mjølkekyr - kukontrollen FEm i alt		31639	30675	33412		
32	Beregna brukt til ungdyr - førregnskap Eff.ktr. FEm i alt		18867	15941	18579		
33	Beregna brukt til kjøttfe - førregnskap Eff.ktr. FEm i alt		0	0	3		
34	Disponert minus beregna brukt, i % av disp. %		15,9	17,0	3,0		

FORBEDRINGSOMRÅDE EK, 2003

Produsent nr:

✕ Husdyrkontrollen

✕ Forsøksringen

✕ Regnskapskontoret

✕ Andre:

Effektivitetskontrollen 2003

Tema	Dato	Ansvar
Styring av kraftfôrfôringa	Nov 04	TINE rådgiveren
Avling	Vinteren 04/05	Skretting
Økonomien i leiekjøring	Vinteren 04/05	Regnskapsføreren

Forbedringsområdene blir satt opp. Her er det vesentlig å få med hvem som er ansvarlig for hva.

■ Bønder i Oppland tar i bruk EK. Oppslutningen har økt med 26 prosent i 2003.

parter; bonde, Tine-rådgiver og rådgiver fra regnskapskontor drilles nå på tolking av utskriftene.

Plan for forbedring

Et tips er å ta i bruk effektivitetsrapporten. Her finnes de viktigste målepunktene. Nøkkeltallsprosjektet som er omtalt i tidligere nummer av Buskap har avdekket hvilke målepunkter som er viktig i mjølkeproduksjonen. EK-utskriftene er ikke noe pedagogisk mesterverk. Likevel kan de gi mange nyttige svar for den interesserte bonde. Ofte er det slik at regnskapsføreren kan se ulike trender i gardsregnskapet. Når det kjøres en EK-analyse kan årsakene til symptomene regnskapsføreren har sett avdekkes. Det er vesentlig å sette fokus på områder som virkelig betyr noe. Eksempel vi har tatt med viser en effektivitetsrapport med en fyldig kommentar fra rådgiver. Deretter har bonden satt seg ned sammen med rådgiver og satt opp forbedringsområder og hvem som har ansvaret. Dermed har bonden fått et bevisst forhold til hvor han bør sette inn tiltakene. I tillegg har han definert hvem som er ansvarlig for å hjelpe ham med å nå målene. ■

Effektivitetsrapporten sorterer tallene slik at bonden får oversikt. Nøkkeltall gir også et godt oversyn over hvor skoen trykker. De viktigste tallene for denne bonden er markert med gult.

EFFEKTIVITETSRAPPORT					Utskriftsdato 13.11.2004
					Året 2003
Ressursgrunnlag		2003	2002	Ref.gruppe 2003	
1. Beregna grovfôrareal storfe daa		266	275	270	
2. Mjølkekvote liter		98102	95108	109978	
Grovfôr					
3. Brutto grovfôrkostnad kr/FEm		2,68	2,19	1,90	
4. Variabel grovfôrkostnad kr/FEm		0,87	0,65	0,55	
5. Avling FEm/daa		255	282	421	
Mjølkeproduksjon					
6. Mjølke minus fôr kr/l		2,12	2,49	2,27	
7. % levert av kvote		102,0	100,3	101,6	
8. Forbruksartikler/strø kr/l		0,19	0,13	0,14	
9. Kvalitetstillegg kr/l		0,47	0,40		
Kjøttproduksjon					
10. Kg kjøtt produsert pr årsku		338	315	369	
11. Kjøtt minus fôr kr/kg prod.		13,58	11,52	20,95	
12. Utskiftingsprosent kyr		42	64		
Fruktbarhet					
13. FS-tall		64	66		
14. Alder ved 1. kalving mnd		23,9	24,5	26,7	
15. Semin-/kukontrollkostnad kr/l		0,10	0,11	0,14	
Dyrehelse					
16. Veterinær-/medisinskostnad kr/l		0,14	0,09	0,11	
Kommentarer					
Utfordringene slik jeg ser det er: Grovforet er dyrt. Dette er en utfordring da produsenten har mye fjell for, fokus på større avlinger/ kvalitet. Dette gir utslag på Mjølke - for og kjøtt - for. Begge disse postene er under ref.gruppa. Forbruksartikler/ strø bør en rette en fokus på. Stort avvik på kraftforet, oppgjitt/ brukt. Har bedra seg fra året før, men er fortsatt stort 15,9%. Fokus på grovfôrøptaket. Områder som er Bra: Alder ved 1. kalving, 23,9 mnd. den er BRA. % Levert av kvote 102. Bra, dette utgjør 2000 liter. 100% Elite mjølke, Kvalitetstillegget er bra.					

Sionor leverer:

Mineralbøtte til storfe/småfe

EU's mest solgte mineral.
For nærmeste forhandler – kontakt oss!

Vi søker flere forhandlere!

PRO-2-LAC nytt fiber- og gjærprodukt

Pro-2-lac brukes både til amme- og lakterende kyr og purker.

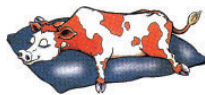
Pro-2-lac øker protein- og cellulosefordøyeligheten og styrker immunforsvaret.

Fordeler ved bruk til kyr:

- Mindre protein i føret
- Mer melk
- Bedre dyrehelse

Høyere cellulose- og proteinfordøyelighet.

Reduksjon av metan og smørsyreproduksjon.

Kusenger

Markedets tykkeste og bløteste

- Best i (EU) test
- Ingen trykkskader
- Ingen strø
- Færre mastitt
- Mindre vet.utg.

Agro-Pect tilskuddsfôr

Diettisk tilskuddsfôr til kalver, griser og lam

For kalver:

Bruk 1 målebeger (50 g) to ganger daglig omrørt i melken. Behandlingen foretas i 1–4 dager etter behov.

SIONOR
www.sionor.com

Forbudt å binde kalv

Vi minner om at det fra 1. januar 2005 er forbudt å binde kalv. Hold-forskriften ga eksisterende fjøs overgangordning fram til årsskiftet når det gjelder binding av kalv over to uker. Men nå er det ugjenkallelig slutt. Eneste unntaket er at kalver oppstallet i gruppe kan fikseres i perioder på maksimum en halv time i forbindelse med mjølkeføring.

Mjølk bedre enn kalsium-tilskudd

En studie ledet av Jillian Cornish ved Universitetet i Auckland i New Zealand viser at mjølk har bedre effekt på beinsubstansen enn tilskudd av kalsium. Studien viste at proteinet lactoferrin i mjølk stimulerer osteoblastaktiviteten. Osteoblastene fremmer veksten av beinvev. Museforsøk viser at lactoferrin gir ikke bare gir vekst av beinvevsceller men også beskytter disse cellene mot ødeleggelse. Kilde: Hoard's Dairyman oktober 2004

Dr. Dr. Paulenz

Daglig leder i Team Semin, Heiko Paulenz, disputerte for graden Doctor philosophiae 3. desember. Avhandlingen Heiko forsvarte heter «Artificial insemination in sheep with liquid and frozen-thawed semen». I dette arbeidet er det lagt et godt grunnlag for praktisk bruk av semin på sau. Vi gratulerer med doktorgrad nummer to!

Nytt fra Storfekjøttkontrollen

Storfekjøttkontrollen er en landsomfattende husdyrkontroll for kjøttfe, kjøttfekrysninger og fôringsdyr, driftet av Fagsenteret for kjøtt.

Cecilie Ausland og Grethe Ringdal
FAGSENTERET for kjøtt

Samarbeid med Kukontrollen

I løpet av 2005 vil det bli opprettet en kobling mellom Storfekjøttkontrollen og Kukontrollen. Ved hjelp av koblingen kan man overføre dyr fra Kukontrollen til Storfekjøttkontrollen. På denne måten vil man spare mye ekstraarbeid, og opplysningene om dyrene vil bli sikrere. Overføring av dyr mellom de to kontrollene kan være aktuelt for flere typer medlemmer:

1. Produsenter som er medlemmer i både Kukontrollen og Storfekjøttkontrollen.
2. Nye medlemmer av Storfekjøttkontrollen som har avsluttet melkeproduksjonen, går over til spesialisert kjøttproduksjon og gjør dette med utgangspunkt i besetningen som de avsluttet melkeproduksjonen med. Ved å overføre dyrene fra Kukontrollen, vil de slippe å registrere besetningen «fra bunnen av» i Storfekjøttkontrollen.
3. Medlemmer i Storfekjøttkontrollen som kjøper fôringsdyr fra medlemmer i Kukontrollen.

Det kan også bli aktuelt å få overført semindata fra Kukontrollen til Storfekjøttkontrollen slik at våre medlemmer slipper å registrere insemineringer selv i programmet.

Mer informasjon om samarbeidet, vil bli sendt ut til medlemmer av Storfekjøttkontrollen i løpet av 2005.

Helserapporter i bondeversjonen

Den nye versjonen som ble sendt ut før jul, inneholder de første helserapportene i Storfekjøttkontrollen. Den ene rapporten viser viktige nøkkeltall i en ammekubesetning. Tallene omhandler fruktbarhet, kuhelse og kalvehelse. Den andre rapporten er en oversiktlig samlerapport som viser alle helseregistreringer de siste årene. Rapportene viser utviklingen i besetningen de siste årene og skal være en hjelp i å avdekke eventuelle problemområder.

Årsrapport for 2004

I begynnelsen av februar ble det sendt ut årsrapport til alle medlemmene i Storfekjøttkontrollen. Ammekubesetningene får en besetningsrapport som sammenligner besetningen med landsmiddel. De medlemmene som har mer enn fem dyr av de vanligste rasene, får i tillegg en egen raserapport. Raserapporten tar utgangspunkt i alle renrasa dyr på gården og sammenligner med alle dyr av samme rase i kontrollen.

Fôringsdyrbesetninger får tilsendt en egen årsutskrift. Denne rapporten tar for seg slakteresultater og tilvekster på innkjøpte dyr som føres opp til slakt. For å få en rapport må det være minimum fem innkjøpte fôringsdyr som er slaktet i 2004.

Les mer om Storfekjøttkontrollen på
www.fagkjott.no/storfekjottkontrollen

■ Sentrale personer i prosjektet som nå endelig har bekjempet BVD-sykdommen. Fra venstre Eivind Liven (Mattilsynet), Kjerstin Plym Forsell (Helsetjenesten for Storfe, Tine), Dag Lindheim (Mattilsynet), Ola Nyberg (prosjektleder, Veterinærinstituttet) og Olav Østerås (Helsetjenesten for Storfe, Tine).

Foto: Bjørn Brennskag

BVD utryddet!

■ Norske bønder har tjent 132 millioner kroner på utryddelsen av dyresjukdommen BVD (Bovin Virus Diaré). Etter 11–12 års bekjempelse kan Helsetjenesten for Storfe endelig feire at virussjukdommen BVD er bekjempet. Sykdommen har forårsaket mye lidelse og død for kyr og kalver, og ikke minst store økonomiske tap for bonden.

– Dette er en gledens dag for oss som har kjempet mot denne sykdommen i lang tid. Dette vil gi besparelser den norske bonden vil nyte godt av i lang tid. Utryddelsen er også et resultat av godt samarbeid mellom alle involverte parter, sier Olav Østerås, Fagsjef for Helsetjenesten for Storfe.

BVD ble første gang oppdaget i USA i 1946, og symptomene var blant annet diaré, nedstemthet, dårligere produksjon og enkelte dødsfall. I Norge har ikke diaré vært problemet, men svake kalver med medfødt kronisk sykdom eller nedsatt immunforsvar for kyr som har blitt akutt smittet på beite.

Utryddelsen av BVD har vært et samarbeid mellom storfeorganisasjonen – Tine, Geno, Fagsenteret for kjøtt og den enkelte storfeprodusent, og det offentlige ved Mattilsynet og Veterinærinstituttet.

Kuas sanser

Lukte- og smakssansen er godt utviklet hos storfe og huden er ømfintlig for berøring.

Guro Sveberg – veterinær i Geno og Helsetjenesten for storfe

■ Storfe har bedre utviklet luktesans enn mennesket, og kan reagere sterkt på uvanlig lukt slik som ferskt blod og forråtnelse. En måte storfeet viser at det forsøker å fange opp lukt ekstra godt på, er når det vrenger tilbake overleppa, noe som kalles flehmen på fagspråket. Dette kan vi se når ei ku lukter på kalven sin, men oftest i forbindelse med brunst. Da ser man gjerne at ei brunstig ku eller en okse lukter på urin fra ei annen brunstig ku og vrenger leppa på en karakteristisk måte etterpå.

Smak

Smakssansen er også svært godt utviklet hos storfe, men kan tilpasses eller påvirkes gjennom fôringa. Forsøk har vist at ku foretrekker søte fôrmidler framfor sure, bitre og til slutt salte smaker. Derfor vil salt og bitter smak kunne senke inntaket av kraftfôr, mens søt smak kan øke inntaket. Mjølkeku som føres på silo, er vist å være mindre følsom for sure smaker og mer følsom for søt smak. Det er i tillegg verdt å være klar over at storfe tilpasser seg salt smak over tid. Siden saltfølsomheten reduseres, vil kua kunne ta opp for mye salt dersom man gradvis øker saltinnholdet i fôret. Forsøk har vist at kua da ikke er i stand til å ta ut fôrmiddel med «riktig» eller «galt» saltinnhold, og dette innebærer at storfe kan bli saltforgiftet av fôr med høgt saltinnhold. Det er

■ Kyr kommuniserer gjennom kroppskontakt. Foto: Rasmus Lang-Ree

derfor viktig å tilpasse bruk mineraltilskudd, for eksempel på beite, ved å bruke steiner slik at kua i praksis får noe begrenset tilgang. I vårt daglige virke ser vi derimot oftere helseproblemer grunnet mangel på mineraler enn forgiftning, så det er all grunn til å bruke tilskudd som anbefalt.

Berøring

Storfe har en ømfintlig hud og reagerer lett på berøring. Dette ser vi positivt ved at spesielt melkekyr driver mye

kroppspåleie og har kontakt med andre dyr hvis de har mulighet. Ved flueplage klarer de å lokalisere fluene for å vifte dem bort, men kan også bli mye forstyrret. Berøring på en positiv og bestemt måte er viktig for kommunikasjon mellom dyr og røkter. På samme måte kan negative erfaringer sitte i lenge og gjøre at storfeet blir avvisende til alle mennesker i lang tid framover – inntil de får positive erfaringer med folk. Den samme hudreaksjonen er med

på å gjøre at storfeet kan reagere mye på smertefull berøring eller tilstander som mastitt. Det er vist at kua er svært ømfintlig for elektriske støt. De vil raskt tilpasse seg en eventuell kutrener uten mye stressreaksjon forutsatt at kua er kjent med strømkilden (ikke skru den unødige mye av og på) og at den er plassert riktig. Ved bruk av alle strømkilder som storfe kan komme i kontakt med, er det svært viktig å sørge for god jording. ■

Bedriftshelsetjeneste *for ku*

Solveig Goplen – tekst og foto

For fjerde år på rad har Kirsten og Tor Kristian Ellingsberg kjøpt tjenesten. Til gjennomgangen har de valgt å ha besøk av fagrådgiver Torleif Erkleiv fra Tine Meieriet Sør. De står fritt til å velge om de vil ha besøk av veterinær med Helsetjenesteavtale eller fagrådgiver. Både fagrådgivere og enkelte veterinærer med helsetjenesteavtale har gjennomgått modulbasert opplæring i regi av Helsetjenesten for storfe. Sammen utgjør fagrådgivere på helse og veterinærer med Helsetjenestavtaler et eget helseteam. Helseteamene har til oppgave å gjennomføre besetningsbesøk hos bønder med aktivt medlemskap i Helsetjenesten for storfe, foruten å holde fokus på fagområdet helse.

Agendaen for gjennomgangen er klart definert. Bonden blir før besøket utfordret til å sette opp ett eller to områder som han ønsker å få diskutert igjennom spesielt. Helseutskriften er utgangspunktet for diskusjonen.

– I og med at Tine nå har redusert ned til to besøk årlig så synes jeg det blir for lite til å få nok faglig diskusjon. Jeg har tegnet medlemskap for å få satt fokus på et fagområde som er vesentlig. Aktiv medlemskap i Helsetjenesten for storfe (AHTS) gir meg trygghet i forhold til at jeg får god kompetanse. Jeg har rett og slett nytte av besøket, sier Tor Kristian Ellingsberg.

Helseutskrift for viderekomne

Gjennomgangen starter ved kjøkkenbordet. Fagrådgiver Torleif Erkleiv tar tak i rapporten fra sist år og tar en kort oppsummering av punktene. Kirsten og Tor Kristian Ellingsberg nikker gjenkjennende. Siden siste gjennomgang har det skjedd mye i besetningen. Helseut-

20 prosent av mjølkebøndene i Vest Agder har aktivt medlemskap i Helsetjenesten for storfe. Årlig gjennomgang hjelper 100 bønder å sette fokus på helse i egen besetning.

■ Lengden på mjølkeledningen skal ikke være så lang at den fungerer som en vannlås. Det skaper ustabil spenevakuum.

Kirsten og Tor Kristian Ellingsberg Vennesla kommune i Vest Agder

Areal: 115 da eget, 85 da leid + beite

1 000 da skog, egen gardssag

Kvote 84 500 liter. Ytelse: 7 200 kg

Tørrestoffinnhold: 4,1 % fett og 3,4 % protein

Kjøttproduksjon.

18 okseslakt siste år. 8 stk er klassifisert i EUR, mens resten er klassifisert i O. Tilvekst 510 gram per dag

skriften bekrefter at det har vært 13 behandlinger for mastitt de siste 12 månedene. Bildet er ikke like dramatisk som det ser ut til i og med at tre kyr står for åtte av disse behandlingene. Det er tatt ut mange spenepøver i samråd med rådgivende veterinær Erling Frivoll. Resultatet viser både E. coli, S. aureus, Str.uberis og KNS. Bildet er sammensatt og vanskelig å få tak på. Av og til blir det også funnet resistente bakterier på prøvene.

Kjersti og Tor Kristian tar opp spørsmålet om de vurderingene de gjorde sist år var rett.

– Dere må holde fast på de gode rutinene og bruke veterinæren aktivt i vurderinga. Når besetningen er med i AHTS får rådgivende veterinær fortløpende helseutskriftene i

tillegg til rapporten fra AHTS besøket. Dermed kan rådgivende veterinær følge utviklinga i besetningen fortløpende. Videre er det viktig å ta spenepøver av risikokyr ved avsinning. Om det skal tas prøver ved akutt behandling er opp til behandlende veterinær. Selv om masittkostnaden nå ligger på 27 øre per liter så forventes det at den går ned. Det er utført forbedringer etter funksjonstest av anlegget (vadimåling); utbedring av fall, kortet inn lang melkeslange, justering av vakuumnivå, gode rutiner under melking, samt skylling av organ mellom mjølking av belasta kyr og friske kyr. Derfor forventes det en positiv utvikling, forklarer Torleif Erkle. Han gir bonden gode skussmål for alt som er fulgt opp.

Området mjølkefeber opplever ikke bonden som et problem. Besetningen bruker nå konsekvent bovicalk på de som har hatt tre kalver og mer. Dette fungerer, og Kirsten og Tor Kristian mener at de har kontroll over dette.

Det er ikke registrert behandling på kalv. Likevel ønsker Tor Kristian å diskutere oppdrett spesielt. Han opplever nå at førstegangskalverne er ujamne i størrelse og mjølker for lite. Kvigene kalver ved to års alder.

Fjøsrunde

I besøket er det lagt inn god tid til fjøsbesøk. I og med at oppdrettet er brakt på banen som tema er det naturlig at besøket tar spesielt tak i

Fortsetter neste side

■ Tor Kristian Ellingsberg (t. h) diskuterer ivrig oppdrettet med fagrådgiver Torleif Erkle.

Rapport:

Besøk 08.12.04

• Celletall/mastitt

Tap i øre per liter har siste året vært høyt. 27 øre per liter mot landsmiddel som er 13 øre per liter. Dette skyldes i hovedsak mye behandlinger på slutten av 2003 (13 stk), men det er tre kyr som har åtte av disse behandlingene.

I 2004 er det tre kyr som er behandlet. Tiltak som ble satt inn på slutten av 2003 ser ut til å svare godt til forventningene. Du skal forvente at tap i øre per liter kommer ned på landsmiddelet, da infeksjonsnivå er bra og nyinfeksjonsnivået er på god vei nedover.

Hold på gode rutiner, og følg opp enkeltkyr som har høyt, eller stigende celletall, spesielt mot slutten av laktasjonen, med spenepreve. Når svar foreligger, vurder i samråd med veterinær, eventuell behandling ved sining.

Vedrørende resistens i besetningen, diskuter dette med veterinæren.

I de år som det er født få kvigekalver bør det vurderes å kjøpe inn småkvi-ger som passer inn i driftsopplegget.

- **Ketose, mjølkefeber og fruktbarhet.** Her har du bra kontroll, men førstegangskalverne har veldig variert størrelse og flere er lite utviklet. Her er det nok flere forhold som virker inn. Beiteperioden og beitekvalitet bør vurderes og tilveksten på småkvigene bør sjekkes ut. Det er litt fullt i bingene til de minste kalvene, så du bør vurdere om du kan få bort de to oksene som opp- tok en hel bing. Vedlagt ligger anbefalt tilvekstkurve for kviger. Fôring- rådgiver, Odd Stalheim, tar kontakt med deg for videre oppfølging.

Bedriftshelsetjeneste for ku

Fortsetter fra foreg. side

det. Fagrådgiver Torleif Erkleiv går bestemt mot kalvbingene. Her kommer det fram at førseddelen er rimelig sterk. Kalvene står på åtte liter mjølk og en snau kilo kraftfôr. Konsentrert kalving fører også til at det er tett med dyr i bingene. Bingen med årsingskviger blir besøkt. Fakta er at størrelsen er veldig ujevn på kviger som er like gamle. Besetningen har jamt store kyr. Derfor ser det faktisk ut til at det har skjedd noe med oppdrettet. Førstegangskalverne utmerker seg. Noen av dem er små og uferdige. Her er det nødvendig med videre oppfølging. Oppdrettet blir et fokusområde framover.

Ro over besøket

Besøket har ei tidsramme på to timer. Fordi temaet er avgrenset til helse blir det god tid til en solid gjennomgang. Fagrådgiver var tydelig klar på at han ikke skulle løse alt der og da, men at han tok

■ Spyling av mjølkeorganet mellom kyr som er belastet og friske kyr er nødvendig. Det gir mindre smittepress.

ansvar for å følge opp saken videre. Kjersti og Tor Kristian Ellingsberg hadde helt tydelig forberedt seg godt til gjennomgangen. De hadde bestemt seg på forhånd for hva de ønsket på dagsorden.

Aktiv Helsetjeneste vil etter hvert bli tilgjengelig over hele landet. Tine Meieriet Sør er den regionen med mest erfaring. Gjensalget forteller at dette er en tjeneste som bonden synes er matnyttig. Svakheten kan være koordineringsarbeidet mellom rådgivende veterinær og fagrådgiver. Tine har gjennom administrativt verktøy muligheter for å samle rapporter som dermed er tilgjengelig for alle rådgivere fra Tine som skal gjøre en jobb i besetningen. Utfordringen er at de råd som veterinær gir også bør inn i den samme databasen og at rådgivende veterinær får tilgang til de samme opplysningene.

Mer informasjon om AHTS på <http://www.storfelshelse.tine.no> ■

Helseutskriften er det viktigste dokument ved en AHTS gjennomgang.

HELSEUTSKRIFT KU										
Dato: Rådg.		Side: 1								
		Siste helsekontrollregistrering: 30/08/04								
		Beregningsperiode: 03/08/03 - 02/10/04								
Fylke: Kom: Gard: Pk: Sjs:		Økonomi og masitt siste 12 måneder								
		01/10/03		01/10/04						
		Cellerall i tankmjølk siste 12 måneder	Tap i forhold til Elite-mjølke pga. høgt cellerall (kr)	Produksjonstap i liter mjølk pga. høgt cellerall	Liter mjølk ikke levert pga. masitt-behandling	Antall masittmer/spenetrakk	Antall kyr utrangert pga. høgt cellerall/masitt	Antall kyr utrangert pga. høgt cellerall/masitt	Antall total masitt-kostnad	
		122	0	600	2800	13	1	1	22000	
		Lands standardverdi pr. enhet	*1	*2.25	*3.50	*550	*3500			
		Egen beregningsverdi for buskapen								
NB: Anslått total masittkostnad beregnet med landets standardverdi vil aldri bli helt korrekt for din buskap, men gjør det mulig å følge utviklingen over tid. Om du ønsker å beregne egen buskapsverdi med dine egne standardverdier, kan det gjøres i linje "Egen beregningsverdi for buskapen".										
Anslått masittkostnad i buskapen i forhold til landsmiddel (pr. siste kvartal)										
Årskyr siste år:		12.9		Landsmiddel pr. liter siste år:		13 are				
Levert mjølk siste år (liter):		81891		Buskapsmiddel pr. liter siste år:		27 are				
Utskrift enkeltkyr										
Nr	Navn	Kalvingsnr	Dager fra kalving	Kg mjølk	Cellebidrag	Geometr. middel 3 siste prøver	Geometr. middel siste 12 kontroller	Cellerall på de 3 siste prøvene	Behandlinger og spenepøver de siste 12 kontrollene	
25/03 26/05 02/10										
KYR MED OVER 100.000 I GEOMETRISK MIDDEL 3 SISTE PRØVER										
0250	FLIKKLIN	3	34	23.1	48	337	246	160	120	1970
05/07/04 HF E. COLI										
05/07/04 VB S. AUREUS AB=PENICILLIN 2										
18/07/04 310 BEHANDLING VED AVSINING										
30/08/04 304 MASTITT, MILD										
23/10/03 303 MASTITT, ALVORLIG EL.MOD.										
19/08/04 SOLGT TIL SL. SOM LEDD I DR.OPPLEGG DÅRL. BRUKSEGENSKAPER										
0206 FLIKKA										
5 378										
211 203 120 370										
NYE KYR MED SISTE CELLETALL OVER 200.000										
1027	PALMA	3	7	28.0	6	37	67	10	20	260
20/10/03 SP MASTITTBakterier ikke påvist										
26/11/03 303 MASTITT, ALVORLIG EL.MOD.										
26/11/03 HF ENTEROKOKKER										
26/11/03 VB E. COLI AB=*/0/0/0/0/*										
27/11/03 302 MASTITT, ALVORLIG EL. MOD.										

MARKEDS SPALTEN

informerer...

GENO hovedkontor
2326 HAMAR
Tlf.: 62 52 06 00
Faks: 62 52 06 10

REGIONANSVARLIGE:

Nord:

Per Gillund,
tlf. 95 28 92 93

Midt:

Per Nordland,
tlf. 95 24 83 73

Vest:

Hans Willy Tuft,
tlf. 95 13 25 70

Sør:

Tjerand Lunde,
tlf. 93 06 80 00

Øst:

Hans Storlien,
tlf. 95 17 40 47

www.geno.no

– for deg som vil være
oppdatert!

Stor Geno-aktivitet i høst

Det tyder på at intensjonen vår om å få Geno-ambassadørene – veterinærene og seminteknikerne – til å skape mer aktivitet ute i regionene oppfylles. I region øst har lokale veterinærer nå i høst arrangert brunstkurs og seminteknikere har deltatt i produsent-lagsmøter. Dette gjelder sikkert også andre områder.

Det har også vært arrangert flere vandreutstillinger i ulike områder. Vi tar med litt fra noen av dem her, selv om mange av dere kanskje allerede har sett dette på nyhetssida vår, www.geno.no. Enn så lenge regner vi likevel med at ikke alle våre lesere har tilgang til slik elektronisk informasjon.

Vest-Oppland og Valdres

Denne høsten har det vært stor Geno-aktivitet i Vest-Oppland og Valdres. Det har vært arrangert høstmøter der Geno har vært på programmet både i Øystre Slidre, Nord- og Sør-Aurdal og på Hadeland. I produsentlagene Vang i Valdres, Vestre Slidre, Gjøvik og Toten har det vært arrangert vandreutstilling med stor oppslutning. 102 besetninger og 290 dyr er stilt til bedømming. Bedømmingen er foretatt av personer som deltok på dommerkurset på Dokka i november i år. Vi tror at dette har gjort det enklere for dommerne å dømme samtidig som skalaen som benyttes har blitt «kalibrert».

Vi gir honnør til Geno-kontaktene og rådgiverne som sammen har vært med på å gjennomføre denne store aktiviteten i distriktet.

■ Rådgiver Jo Einar Blæsterdalen var med og bedømte ku hos Håvard Skjellaug i Vardal, en besetning med mange flotte kyr. Her ble det tildelt tre førstepremier av tre mulige.
Foto: Hans Storlien.

Indre Sogn

Det var stor interesse for vandreutstillinga i produsentlagene i Indre Sogn og mange bønder hadde meldt på dyr til bedømming. I alt var tre dommerlag i arbeid i Vik, mens fire dommerlag tok seg av jobben dagen etter i Fjørland, Lærdal, Hafslo og Veitastrand.

Det er et aktivt kumiljø i disse områdene, men vandreutstillinger har det ikke vært arrangert der tidligere. Noen

var derfor kanskje spente på hvordan dette ville fungere. Til tross for dårlig vær en av dagene ble det et meget vellykket arrangement. Om kvelden var det møte med faginnlegg og premieutdeling og mange bønder kunne virkelig være stolte over eksteriøret på kuene sine.

Skaun, Sør-Trøndelag

19. november var det vandreutstilling i Skaun. Om lag 60 kyr fra 20 besetninger ble vurdert og tre dommerlag var i aksjon. Om kvelden var alle samlet til juleavslutning i produsentlaget der det var premiering av de beste kyrne. Det ble delt ut hele 11 gavepremier fra lokale leverandører i tillegg til sløyfer og krus fra Geno.

NRF-kua 490 Svarta hos Tove og Ola Rekstad i Skaun fikk den aller gjeveste prisen, hun ble kåret til «Bjøllekua 2004». Kua har 9 i avlsverdi. Den fikk 8,5 poeng for kropp og 4,5 poeng for jur. Beste ku etter Geno-kriterier (avlsverdi) ble NRF-kua 406 Julie hos Einar og Torill Hynne, Vigga. Kua har 16 i avlsverdi og hun fikk 8,5 poeng for kropp og 4,0 poeng for jur. Beste kvige ble 415 Ulla hos Lorents Landrø i Skaun. Hun fikk 8,5 poeng for kropp og 4,0 poeng for jur.

Endring i inseminasjonshonorarene

Styret i Geno har vedtatt å øke honoraret for både veterinær- og teknikerinseminasjon med kr 12,- fra 1. januar 2005. Rabatten på kr 40,- på honoraret ved inseminasjon av kviger fortsetter. Rabatten gjelder for medlemmer i kukontrollen og storfekjøttkontrollen. Sædprisen er uendret (se fullstendig prisliste på baksiden av oksekatalogen).

Kjenner du en Dagrospris-kandidat?

Dagros
PRISEN

Vi står foran en ny runde med kåring av fylkesvise Dagrosprisvinnere. Innen 1. mai 2005 skal alle fylk-

ene i landet ha funnet sin representant som går videre til det nasjonale mesterskapet. Til sammen 45 Dagrosprisambassadører over hele landet arbeider med å finne gode kandidater. Til dette arbeidet trenger de din hjelp!

Alle kan nominere kandidater til fylkesprisene. Aktuelle kandidater kan være bønder, veterinærer, dyrebiltransportører, landbruksvikarer/avløsere eller andre som gjør en spesiell innsats for at dyra skal ha det godt. Dagrosprisens sentrale arbeidsgruppe oppfordrer alle som har en potensiell Dagrospris-kandidat i sitt nærmiljø om å ta kontakt med de lokale ambassadørene. En oversikt over disse finner du på Genos internettside www.geno.no/Presseinfo. Her finner du også et skjema for utfylling ved nominering av kandidater.

For å få inn så mange forslag på gode kandidater som mulig, vil en del forslagsstillere bli premiert denne gangen. Et krav er imidlertid at det gis en fylldig og god skriftlig begrunnelse for den enkelte kandidat.

Hold klauvene tørre

Hvis klauvene er bløte i mer enn en time øker risikoen for halthet på grunn av klauvlidelser viser ny forskning. I forsøkene som ble utført i Canada og Mexico studerte de blant annet hva som skjer når klauver bløtlegges. Resultatene viser at klauvene suger opp vann og blir mjuke. Det viste seg at hele 33 prosent av vannoppsugingen skjer første timen. Undersøkelsen viste en klar sammenheng mellom klauvskader og oppbløtting og mjuke klauver. Konklusjonen er klar: Alle gangarealer må alltid være rene, tørre.

Kilde: *Hoard's Dairyman* October 25/2004

Mer mjølk – dårligere økonomi

I perioden 1994 til 2003 har mjølkeytelsen per ku steget med 20 prosent i Danmark. Besetningsstørrelsen har samtidig økt med 71 %. Dette betyr en fordobling i mjølkeproduksjonen på hver gård. Men produksjonsøkningen har ikke gitt seg utslag i bedre økonomi. Driftsresultatet har tvert i mot falt med 21 %.

Den økte ytelsen har kompensert for fallet i mjølkepris, men det har kostet i form av høyere kostnader til produksjon og håndtering av grovfôr. I tillegg har ekspansjonen krevd investeringer som har ført til høyere avskrivninger og finanskostnader. Men det er en positiv utvikling fra 2002 til 2003. Det tolkes som tegn på at de store investeringene i nye fjøs nå begynner å gi avkastning.

Kilde: *Dansk Kvæg*

Smittebeskyttelse reddet tre besetninger

Tre besetninger i Danmark unngikk å miste sin salmonellastatus, fordi de hadde utleveringsrom for slaktedyr eller at bonden selv leide ut dyra. En slaktebil hadde som første stopp på dagen være innom en besetning som var under offentlig tilsyn på grunn av Salmonella Dublin. Alle seks besetninger som slaktebilen besøkte på denne turen mistet umiddelbart sin salmonellastatus. Fødevaredirektoratet rykket ut på inspeksjon, og de tre besetningene som enten hadde utleveringsrom for slaktedyr eller der dyra var blitt leid ut fikk sin status tilbake.

Kilde: *Dansk Kvæg*

Liggeareal til alle økologiske husdyr fra 1. januar 2005

Etter ei innfasingstid fra 2001 så skal alle økologiske husdyr ha fast dekke på liggearealet. Dette er en forutsetning for at økologisk godkjenning for husdyrholdet skal kunne opprettholdes. Dersom ombyggingsarbeidet ikke er sluttført kan det i helt spesielle tilfeller være mulig å søke Debio om å få for-

lenget frist. Forutsetningen for å søke om forlengelse er at arbeidet i fjøset er i gang, men har blitt forsinket av årsaker produsenten ikke er herre over.

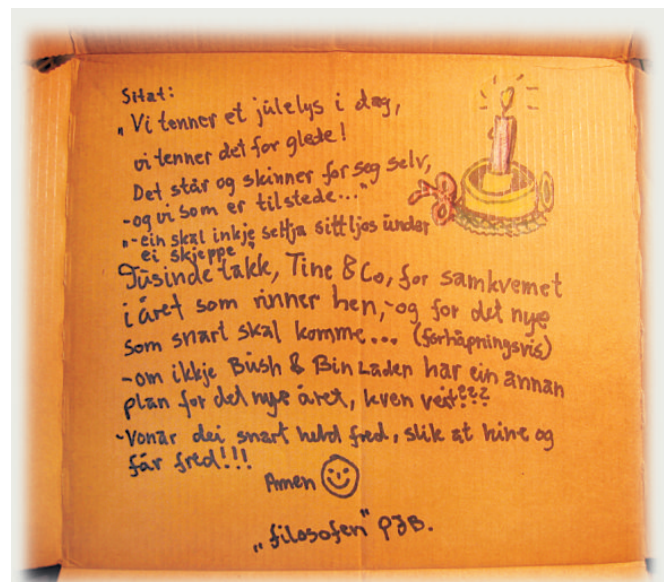
Lufting av dyr hele året er en slags «flaggregel» i økologisk husdyrhold, og en av kvalitetene som skiller økologisk driftsform fra konvensjonelt husdyrhold. Det er derfor viktig at dette blir gjort. Ved årets inspeksjoner melder Debio at søkelyset skal rettes på dette. Produsentene oppfordres til å legge til rette for å få gode løsninger og luftevaner. I økologisk produksjon er det et prinsipp at alle husdyr skal ha mulighet til å være ute også utenom beitesesong. Unntaket er storfe i løsdrift, samt okser som kan være inne dersom luftepraksis utgjør fare.

Kilde: *Debio meldinger*

Friskt fôr lokker kua til fôrbrettet

I en kanadisk undersøkelse har de sett på kuas eteatferd i løsdriftfjøs. Konklusjonen er at friskt fôr rett etter mjølking lokker kyrne til fôrbrettet og gjør at de vil oppholde seg lenger der. Uten friskt fôr er kyrne tilbake i liggebåsen 20 minutter tidligere. Friskt fôr rett etter mjølking er ikke fornuftig bare med tanke på fôropptak, men også forbebygging av jurbetennelse. Lengre tid ved fôrbrettet gir spenekanalen mulighet til å lukke seg før kyrne legger seg i båsen. Undersøkelsen viste også at kyrne i gjennomsnitt har 7,3 måltider og bruker 6 timer på å ete i døgnet.

Kilde: *Kvæg*, 9-2004

Til Tinenissen – fra fjøsnissen

■ Rett før jul kom denne prøveesken til Distriktslaboratoriet i Brumunddal. En kreativ bonde, Per-Jarle Bjørlykke fra Brattvåg i nærheten av Ålesund, gledet på denne måten svært mange da han sendte denne spesielle prøveesken. Bonden har fått analyseresultatet tilbake og kan ikke få fullrost Tine.

Foto: Nils Rønning

INTERBULL

Torstein Steine – avlssjef i Geno

■ I tabellene finn du Interbull-listene for mjølk og mastitt utrekna i november 2004. For NRF sin del er oksane frå avkomsgranskinga i august 2004 med, men ikkje dei som er nye i novemberkøyringa. Resultata er på norsk skala. Det er nemleg slik at Interbull-resultata vert presenterte på ein skala for kvart land, og den som gjeld i Norge er den norske.

Fordi Interbull tek utgangspunkt i at det er visse skilnader mellom land i registrering av eigenskapar, reknemodell og driftsopplegg i mjølkeproduksjonen, er det ulik okserangering i dei ulike landa. På t.d. svensk skala kan det vera ei anna okserangering enn på den norske. Men den norske gjeld sjølvsagt for oss.

Interbull-liste mastitt.

Rang-ering	Opp-rinnelse	Okse nr	Født	Navn	Døtre i Norge	Mastitt
1	NOR	4208	1989	S. ÅRVOLL	5047	116,5
2	NOR	4572	1991	GRINDBERG	366	116,0
3	NOR	3872	1986	K. VOLLAN	1175	115,0
4	NOR	5300	1996	MJELLEM	337	113,6
5	NOR	5071	1995	KVIDAL	358	113,5
6	NOR	5011	1994	HONG	336	113,2
7	NOR	4857	1993	TORP	1543	113,0
8	NOR	3591	1984	F. SLETTEN	4377	112,9
9	NOR	5215	1996	BRANDSEGG	313	112,9
10	NOR	4689	1992	RYSSDAL	1670	112,6
11	NOR	4711	1992	STRANDA	310	112,5
12	NOR	4881	1993	MOEN	4614	112,4
13	NOR	5198	1996	AUNE	274	112,4
14	FIN	39302	1991	PELTOLAN AAVE ET	0	112,3
15	SWE	84537	1985	MÖRBY	0	112,3
16	SWE	93727	1995	RUSSNÄS	0	112,1
17	NOR	4840	1993	ODLAND	323	112,0
18	NOR	4843	1993	KJÆR	8856	112,0
19	NOR	5156	1995	GALDE	336	112,0
20	NOR	5052	1995	LUNDHAGEN	327	112,0

Interbull-liste mjølk.

Rang-ering	Opp-rinnelse	Nr	Født	Navn	Døtre i Norge	Kg mjølk	Kg fett	Kg protein
1	SWE	91525	1999	TABOR	0	123,1	135,4	128,3
2	SWE	91433	1998	ORRARYD	0	114,9	119,2	123,9
3	FIN	40759	1997	MÄEN LAPATOSSU	0	115,9	128,5	123,0
4	NOR	5613	1999	KVALBEIN	136	117,5	127,9	122,8
5	NOR	5633	1999	HAUSKE	194	111,9	117,9	122,6
6	FIN	40418	1996	PUUSTILAN KISKO	0	110,4	112,6	122,6
7	FIN	41011	1998	PELTOSAAREN MELLI	0	120,6	127,4	122,5
8	NOR	5014	1994	BØ	2350	116,9	120,6	122,5
9	NOR	4939	1994	RÅNES	5793	116,5	120,3	122,2
10	FIN	40198	1995	HIRVIVAINION JULI	0	117,3	119,2	121,8
11	NOR	5027	1994	LIA	1459	111,4	115,2	121,4
12	SWE	93829	1996	BOTANS	0	110,8	117,8	121,2
13	NOR	5612	1999	RYGGVOLD	162	111,5	114,6	121,0
14	FIN	41212	1999	JÄRVENPÄÄN NEROPATTI	0	117,0	115,2	120,9
15	SWE	91466	1998	MYRKÄRR	0	120,7	118,5	120,8
16	SWE	91529	1999	J VALDNER	0	113,7	127,2	120,3
17	NOR	4898	1993	VENN	309	119,7	107,2	120,0
18	SWE	6563*	1991	BACKGÅRD	634	113,9	121,4	119,6
19	NOR	4755	1992	LEIKVOLL	3868	116,1	122,5	119,6
20	SWE	6567*	1993	STENSJØ	235	114,5	129,2	119,4

* Norsk stamboknummer

Helsekort klauv

Helsetjenesten for storfe lanserer helsekort for registrering av klauvsjukdommer ved klauvskjæring.

Kerstin Plym Forsell – Helsetjenesten for storfe

■ Ca 40 prosent av norske storfe i båsfjøs og 70 prosent i løsdriftssystemer, har bemerkninger på klauvhelsen. I følge Holdforskriften skal alle storfe fjøs etter år 2024 (og alle nybygg fra 2004), være løsdriftssystemer. Vi kan dermed allerede nå forutse at det i tiden fremover vil bli økte problemer med klauvhelsen, og det vil derfor være særdeles viktig å kunne følge opp klauvhelsestatus hos norske storfe.

Helsetjenesten for storfe har laget et «Helsekort klauv» (vedlagt dette bladet) for registrering av klauvsjukdommer ved klauvskjæring. Klauvskjærer tar med seg «Klauvhelsekortet» til besetningen og krysser for hvert individ i en eller flere av de ni diagnosekolonnene (unntatt «normal»).

Kortet settes etter avsluttet registrering inn i Helsepermen. Dyreeier og rådgiver må deretter sørge for at registreringene blir innrapportert i Husdyrkontrollen på lik linje med andre sjukdomsregistreringer for storfe. Resultatet vil komme ut på Helseutskriften slik som andre sjukdommer.

Viktige registreringer

På sikt vil vi forhåpentlig få inn tilstrekkelig med data til å bruke ved vurdering av klauvhelsestatus hos norske storfe generelt, men også på besetningsnivå til støtte for videre tiltak i besetningen, for eksempel i besetninger med klauvproblemer. Det kan også

■ Helsetjenesten for storfe har laget et «Helsekort klauv» for registrering av klauvsjukdommer ved klauvskjæring. Et slikt kort er lagt med denne utgaven av Buskap. Foto: Jan Erik Kjær

tenkes at opplysningene vil kunne brukes i avlsarbeidet.

De nye helsekortene er trykt opp og fem kort per klauvskjærer er sendt ut til om lag 100 aktive klauvskjærere i hele Norge. Dyreeier får et helsekort med dette nummeret av Buskap, men kan også bestille flere via Helsewebben: <http://storfehelse.tine.no>

Skal systemet bli brukbart kreves det at alle berørte er enige i at det er viktig å samle inn disse dataene. Vi vil forhåpentlig i løpet av ikke alt for lang tid kunne få svar på hvor brukbart systemet er. Etter våre tidligere erfaringer fra lignende registreringsarbeid regner vi imidlertid med at det vil ta litt tid før det hele

«setter seg» og kvaliteten på registreringene blir gode nok.

Om det er noen som har noen spørsmål rundt bruken av de nye Helsekortene, er det bare å ta kontakt med:

Helsetjenesten for storfe ved Kerstin Plym Forsell,

**telefon 64 97 37 03
eller 64 97 37 40**

Slik installerer du «Avl i buskapen»

Anne Guro Larsgard – Geno

Framgangsmåte:

1. Last ned og installer programmet

- Logg deg på Tine sine medlemsider (<http://medlem.tine.no>).
- Velg «**Laste ned program**» i venstre-menyen.
- Velg «**Siste versjon av Avl i buskapen**». Dobbelt-klikk på disketten for laste ned programmet. Velg «**Lagre**», og velg gjerne å lagre programpakka (som heter 'avlidb.exe') på «Skrivebordet».
- Programmet blir nå lasta ned på maskina di, og du finner det som et ikon på skjermen.
- Ved å klikke på ikonet, starter installasjonen av programmet. Programmet foreslår at det skal opprettes en katalog på c-disken som heter avl (c:/AVL), der programmet blir installert. Følg dette rådet. Velg <Fullfør>, <Next> og <Finish> på alle spørsmål som dukker opp på skjermen.
- Nå er programmet installert på pc-en din, og du finner det med NRF-logoen på skjermen din.
- Dobbeltklikk på ikonet for å starte programmet.

2. Skaff deg autorisasjonsfil

Dersom du er ny bruker av programmet må du skaffe deg ei autorisasjonsfil for å få lov til å hente data.

- Send en e-post til orghk@tine.no, der du oppgir produsentnummeret ditt og bestiller ei autorisasjonsfil.
- I løpet av 1–2 dager vil du motta en e-post som har vedlagt denne fila.
- Følg instruksene som står beskrevet i denne e-posten, og lagre

fila i katalogen c:/HKKT. Denne katalogen ble opprettet når du installerte programmet.

- Brukere som har Outlook Express som e-post program og Windows XP på sin pc kan oppleve at autorisasjonsfila er deaktivert, slik at de ikke får tilgang til å lagre denne når de har fått den tilsendt. Gjør i tilfelle følgende:
 - I Outlook Express, klikk på **Verktøy** på menylinjen
 - Velg **Alternativer**
 - Velg **Sikkerhet**
 - Fjern krysset foran valget 'Ikke tillatt å lagre eller åpne vedlegget som kan inneholde virus'
 - Klikk på **Bruk** og deretter **OK**
 - Nå kan e-posten åpnes, og vedlegget skal være tilgjengelig for lagring.
- Åpne programmet «Avl i buskapen». (Dobbeltklikk på NRF-ikonet på skjermen.)
- Velg **Sende/hente data** og under-valget **Brukerautorisasjon**. Legg inn brukernavn og -kode som du har fått tildelt for å komme inn på Tine sine medlemsider. Legg også inn riktig distriktsnummer og nummeret på din rådgiver. Klikk på **Lagre**. Lukk bildet med X i høyre hjørne.

3. Last ned data

For produsent finnes det nå to ulike måter å hente oksedata og buskapsdata til «Avl i buskapen».

Hva må til:

- Du må ha pc med internett-oppkolping
- Du må ha tilgang til Tine sine medlemsside på internett, som innebærer at du har fått tildelt brukerkode og passord.

Metode 1

som er en ny måte å hente data på, er den enkleste og er den vi anbefaler for alle nye brukere. Gå fram på følgende måte:

- Logg deg på Tine sine medlemssider (<http://medlem.tine.no>).
- Klikk på «Laste ned data» i venstre-menyen.
- Klikk på «Avl i buskapen. Oksedata».
- Høyreklikk på disketten, og velg «**Lagre mål som**»
- Bla deg fram til katalogen C:\NMKOMM og klikk «**Lagre**».
- Klikk så på «Avl i buskapen. Buskapsdata».
- Høyreklikk på disketten, og velg «**Lagre mål som**»
- Velg katalogen C:\NMKOMM og klikk «**Lagre**». Nå er både oksedata og buskapsdata for besetningen din lastet ned på pc-en.
- Gå inn i «Avl i buskapen».
- Velg **Sende/Hente data**.
- Velg **Import oksedata**. Nå leses alle oksedata inn i programmet.
- Velg **Sende/Hente data**.
- Velg **Import buskapsdata**. Nå leses de nødvendige data på besetningen din inn i programmet.
- Nå er det klart for å kjøre avlsplan.

Metode 2

er den ene metoden for å hente data som har blitt brukt inntil i høst. Denne metoden kan komme i konflikt med installerte sikkerhetsrutiner på pc-en (viruskontroll og brannmur). Løsningen i disse tilfellene har vært å slå av disse kontrollene, mens data blir lastet ned.

Framgangsmåte for denne er som følger:

- Start 'Avl i buskapen'.
- Velg **Sende/hente data** og undervalget **Brukerautorisasjon**. Legg inn brukernavn og -kode som du har fått tildelt for å komme inn på Tine sine medlemssider. Legg også inn riktig distriktsnummer og nummeret på din

rådgiver. Klikk på **Lagre**. Lukk bildet med X i høyre hjørne.

- Velg **Sende/hente data** og **Bestill oksedata**. Svar **Ja** på spørsmål om oksedata skal overføres. Du får beskjed om at datafil og følgefil er klargjort. Klikk på **OK**.
- Nå må du koble opp mot internett dersom du ikke allerede har en forbindelse oppe.
- Når du har kontakt med internett, velger du **Sende/hente data** og undervalget **Send bestilling**. Et bilde kommer opp og forteller deg at det er klart for overføring av oksedata. Klikk **OK** for å starte overføringa. Deretter skal du klikke på **OK** for å vente på svar. Så snart utplukk av okseopplysninger er klart, starter nedlastinga. Dette kan ta litt tid, det er ganske store datamengder som skal overføres. Når overføringa er ferdig klikker du på **Avslutt** og overføringsbildet blir borte.
- Til slutt må du gå på **Sende/hente data** og undervalget **Import oksedata**.
- Nå er det klart for å hente inn opplysninger om buskapen. Velg **Sende/hente data** og undervalget **Bestill buskapsdata**. I neste bilde vil ditt eget produsentnummer komme fram. Dobbeltklikk på produsentnummeret, slik at linja blir grønn. Deretter klikker du på **Bestill grunnlag**. Du får beskjed om at datafil og følgefil er klargjort. Klikk på **OK**. Lukk bestillingsbildet ved å klikke på X i høyre hjørne.
- Nå må du koble opp mot internett dersom du ikke allerede har en forbindelse oppe. Når du har kontakt med internett, velger du **Sende/hente data** og undervalget **Send bestilling**. Et bilde kommer opp og forteller deg at det er klart for overføring av data til Avl i buskapen. Klikk **OK** for å starte overføringa. Deretter skal du klikke på **OK** for å vente på svar. Så snart utplukk av buskapsdata er klart, starter nedlastinga. Når overføringa er ferdig klikker du på **Avslutt** og overføringsbildet blir borte.
- Velg **Sende/hente data** og **Import buskapsdata**.

Dersom denne veiledningen ikke fører fram for deg, er det viktig at du tar kontakt med brukerstøtte for å få hjelp. Det gjør du ved å :

Send e-post til geno@geno.no

Ringe 62 52 06 00 (Geno's sentralbord), 64 97 37 29 (Anne Guro Larsgard) eller 64 97 37 30 (Astrid Karlsen).

Ny prislister for TINE Rådgivning

Alle TINE-medlemmene får to fellesfinansierte besøk med et klart definert innhold, kalt «TINEs Grunnpakkebesøk». I tillegg har alle anledning til å få rådgivning utover grunnpakkebesøkene tilpasset medlemmenes aktuelle behov og utfordringer. – Prisen er lik over

hele landet og inntjeningen kan bli mangedobbelte det som tjenes-ten koster, poengterer Tone Roalkvam, sjef TINE Produsentråd-givning, og oppfordrer til å ta en titt på det brede spekteret av rådgivningstjenester som TINE-medlemmer kan nyte godt av.

AKTIVITET	TINE PRIS
Timebasert rådgivning*	
Timebasert rådgivning	400
PAKKEPRISER**	
TINE Grunnpakke	
2 besøk og 1 grupperådgivning***	Gratis
Generelt	
Ekstra timer i tillegg til «pakker»	400
Økonomi	
EFFEKTIVITETSKONTROLLEN, EK	
EK – utskrift inklusive 2–6 timers kontorarbeid	Timebasert
EK – gruppemøte 2–5 timer pris pr time/produsent	100
Tillegg for EK – med gårdsbesøk	Timebasert
PRODUKSJONSPLAN ØRT	
ØRT – produksjonsplanlegging (ku og geit)	Timebasert
BUSKAPSPROGNOSE 1–2 timer	Timebasert
DRIFTSPLAN	Timebasert
DRIFTSLEDELSE	Timebasert

AKTIVITET	TINE PRIS
Samdrift	
STARTPAKKE SAMDRIFT	1 600
ETABLERING SAMDRIFT	Timebasert
TAKST	
Takst – enkeltstyr	200
Takst – besetning	Timebasert
Helse	
AKTIVT MEDLEMSKAP I HELSETJENESTEN FOR STORFE	1 200
1 Rådgivning på gården (2t), 1 fagmøte og 2 infoskriv	
Føring	
Føringsrådgivning	Timebasert
Teknikk	
MJØLKEMASKINKONTROLL	
Spannanlegg	800
Rørmelkanlegg inntil 3 organer (5 organer i melkestall)	1 400
For større anlegg timebetaling ut over 3 timer	Timebasert
FUNKSJONSTEST MJØLKING	1 200
Rabatt ved funksjonstest + ordinær melkemaskinkontroll	– 400
VENTILASJON	
Priser pr time på gården pga stor variasjon 1–3 timer	Timebasert
MJØLKEROM 2–5 timer	Timebasert
KSL	
KSL-Hjelp fra TINE – Rådgivning på gården	800
KSL-Hjelp fra TINE – tilsendt atafil/papir	500
Melkekvalitet (ku og geit)	
Råd Bakterietall 1–3 timer	Timebasert
Råd Sporer 1–3 timer	Timebasert
Råd Frysepunkt 1–3 timer	Timebasert
Råd Vannkvalitet 1–3 timer	Timebasert
Råd Lukt/smak på enkeltkupper 1–3 timer	Timebasert
Råd Høyt innhold frie fettsyrer- besk/harsk smak 1–3 timer	Timebasert
Husdyrkontroll	
Årsutskriftsgjennomgang 1–3 timer	Timebasert
Kurs i Egenregistrering	600
Individuelt kurs i Egenregistrering	1 000
Ekstrabesøk i kukontrollen 1–3 timer	Timebasert
Avl	
Utvidet avlsplan med gjennomg. av hver ku på gården 1–4 timer	Timebasert
Stambok pr dyr	30

* Timesatsen baserer seg på 400 kroner for alle timer. For- og etterarbeid faktureres også.

** I pakkepriser er det innberegnet for- og etterarbeid.

*** Manglende oppmøte ved avtalt grunnpakkebesøk; besøket registreres som gjennomført.

Priser for gruppemøte er pr person med 50% rabatt for ytterligere personer fra bruket. Avbestilling av besøk må skje ett døgn på forhånd, ellers blir det avtalte besøk belastet produsent. Dette gjelder også grupperådgivning.

Nye tillitsvalgte

Kvinnene var i flertall da åtte nye tillitsvalgte i styrer og råd i TINE var samlet ved TINE BAs hovedkontor i desember. De fikk møte sentrale personer i TINE med styreleder Jostein Frøyland og konsernsjef Jan Ove Holmen i spissen. På programmet sto organisasjon, melkepris, marked, kommunikasjon med mer.

■ Den engasjerte gruppen av nye tillitsvalgte:
Bak fra venstre: Odd Stalheim, TMS, Asbjørn Sæther, TMN, Reidun Svaland, TMS, Janne Skavøy og Torill Midtkandal, TMV. Foran fra venstre: Solveig Steinnes, TMN, Magnhild Vik, TMiN, Søren G. Hodne, TMS.

Kusikal i Hasselvika

«Vi er to mødre som kom på idéen om at korpset vårt kanskje kunne gjøre noe mer enn å spille på instrumentene sine. Vi er selv medlem i ei revygruppe her vi bor, og da vi kom over denne kusikalen ble vi virkelig tent. Korpset er Hasselvika Skolekorps i Rissa kommune i Sør-Trøndelag. Alt går egentlig ut på å få inn penger til en slunken korpsskase.»

Slik skrev Gry F. Engvik i en e-post til oss nylig. Det var også hun som sendte oss disse flotte bildene fra forestillingen.

■ Kalven Bosse er blitt født.

■ Dolly Både Fram Og Bak Parten.

Ekte fjøsiente

Maren Kjølstad Røflo sommeren 2003. Da var hun ett og et halvt år og ivrig med i kalvestellet. Kuinteressen har ikke dalt for faren – Anders Røflo – kan fortelle at sist sommer lærte Maren seg navnene på 26 kyr. Hun er ei ekte fjøsiente og glad i å skrape skit!

Foto: Anders Røflo, Inderøy.

Vandreutstilling i Sogn

I Indre Sogn var det stor oppslutning om vandreutstillinga i november. Målfrid Asheim, Nummedal med «gromkua» 220 Fia. Ei datter etter 4581 Nyløkken som har hatt 4 kalver.

Foto: Odd Rise.

Tidlig krøkes

Emma Wassrud er to og et halvt år og var ivrig til å være med i fjøset da hun besøkte bestemor og bestefar – Kari og Hans Wassrud – på Busetra i Sør-Fron i sommer.

Bildet innsendt av Kari og Hans Wassrud, 2647 Sør-Fron.

Storfeskolen

Geno og Tine arrangerer Storfeskole i **Region Nord** og **Vest**.

I tillegg til vår primære målgruppe, mjølkeprodusenter, reserveres det noen få plasser til produksjonsrådgivere og personell ved landbruksskoler. Kursene er også åpne for produsenter som driver ren kjøttproduksjon.

Kursplassene er fortrinnsvis reservert for medlemmer i den enkelte region. Hvis ledige plasser kan også produsenter fra andre regioner delta.

Deltagerantall:

Maksimum 22 stk.

Varighet:

Tre dager (fra kl 10.00 første dag til kl 15.30 tredje dag).

Storfeskolen

KURSAVGIFT

m/overnatting: kr. 2 900,-

(kr. 3 500,- for ikke-medlemmer i Tine og Geno).

u/overnatting: kr. 1 950,-

(kr. 2 250,- for ikke-medlemmer i Tine og Geno).

Kursavgiften inkluderer alle måltider og felles middag.

En fylldig kursperm tildeles alle deltagere.

Region Nord, Brønnøysund

FRUKTBARHETSKURS:

«Kalv i kua – penger i pungen»

17.- 18. februar 2005

Kurssted:

Torghatten hotell, Brønnøysund

Målgruppe:

Kurset passer for alle mjølkeprodusenter som ønsker mer kunnskap om hvordan fruktbarhet og økonomi kan forbedres i egen besetning. Alle deltagere oppfordres til å ta med utskriften Q-pro fruktbarhet (fås hos din rådgiver) til kurset.

Forelesere:

Veterinær Arne Ola Refsdal, Geno

Veterinær Per Gillund, Geno

Rådgiver Aud Peggy Holand, Tine

Program

DAG 1

- Kuas hormonsyklus.
- Demonstrasjon av kuas kjønnsorganer.
- Fruktbarhetsmål og besetningsutskrifter.
- Oppdrett, føring og holdvurdering – betydning for fruktbarheten.
- Avl og fruktbarhet
- Gårdsbesøk – vi ser på robotmjølking.
- Sosialt arrangement og middag.

DAG 2

- Fruktbarhet og økonomi.
- Brunstdiagnostikk og brunstkontroll.
- Optimalt fjøsmiljø gir bedre resultater!
- Dataverktøy og andre hjelpemidler i samdrifter og større besetninger.
- Inseminasjon til rett tid – men kalven uteblir!
– Omløp og fosterdød.
- Gruppearbeid.

kurs vinteren 2004

Region Vest, Ørsta

Framtidsretta bygg for storfe

15.-16. februar 2005

Kurssted:

Ørsta

Målgruppe:

Kurset er spesielt retta mot produsentar som er i plan- eller startfasen for nybygging eller restaurering/ominnreiking av fjøs i henhold til forskrift om hald av storfe. Deltakarane vil kunne få arbeide med eigne planar og teikningar under gruppearbeidet.

Forelesere:

Fagkonsulent Lars Erik Ruud, Geno
Lokal Helsetjeneste-veterinær, m.fl.

Påmelding:

Tine Meieriet Nord

v/Aud Peggy Holand
Tlf.: 75 02 72 81 / 970 63 291
aud.peggy.hogstad@tine.no

Tine Meieriet Vest

v/ Steinar Snipsøyr
Tlf.: 70 10 08 66 / 905 76 965
steinar.snipsøyr@tine.no

Geno

Tlf.: 62 52 06 00
Fax: 62 52 06 10
E-mail: birgit.asla@geno.no

Ved påmelding må oppgis: Navn, adresse, telefonnummer (arbeid/privat) og ønske om overnatting.

Påmeldingsfrist: 1. februar

For nærmere informasjon kontakt

Birgit Asla, Geno tlf. 62 52 06 00,

Aud Peggy Holand, Tine Nord
tlf. 75 02 72 81 / 970 63 291 eller

Steinar Snipsøyr, Tine Vest
tlf 70 10 08 66 / 905 76 965

Du finner også informasjon om Storfeskolen på Geno's hjemmeside: www.geno.no

Til fjøsbesøket: Ta med nyvaska klær/overtrekkstøy med tanke på smittevern. Vi deler ut engangsfrakker og overtrekkssko.

Vi ønsker velkommen til kurs med mange aktuelle fagtemaer og sosialt samvær!

Program

DAG 1

- Framtidsretta bygningar til mjølk og kjøttproduksjon.
- Bonden som byggherre.
- Fjøsbesøk.
- Oppstalling av mjølkekyr.
- Dyrlegens time: Smitte, helse og fruktbarhet.
- Arbeid med eigne planar.
- Middag med sosialt samvær.

DAG 2

- Oppstalling av ungdyr.
- Bygningskonstruksjonar.
- Gruppearbeid.
- Arbeid med eigne planar.